

G. S. PATULLAEVA

**QARAQALPAQ TILINDEGI
SO'ZLERDIN' MORFEMALIQ
QURILISI**

TASHKENT - 2015

www.ziyouz.com kutubxonasi

UO'K: 811.512.121
BBK: 81.20'zb-6K-4
P-46

Patullaeva G.

Qaraqalpaq tilidagi so'zlernin' morfemaliq qurilisi. Oqiw qollanba. – Tashkent, "BAYOZ", 2015, 52 bet.

Bul oqiw qollanbada qaraqalpaq til bilimnin' so'z jasaliw ha'm morfologiya tarawlaridan buri u'yreniletug'in til birligi bolgan morfemalardi izertleytug'in morfemika tarawi boyinsha qisqasha teoriyalıq mag'liwmatlar, shing'iwlar, interaktiv shing'iwlar, test sorawları, ha'zirgi da'wir talabi – innoyatsiyalıq texnologiya tiykarında pa'ndi oqıtıwda slaydlar tayarlaw ushın kesteler, sorawlar toplami, son'ında morfemika boyınsha glossariy berilgen.

Kitapshadan joqarı oqiw orınlarınin' oqıtıwshıları, bakalavrlar, magistrler, sonday-aq qa'nige mug'allim-oqıwshılar paydalanısa boladı.

Juwaplı redaktor:

Qoshanov Q. – filologiya ilimlerin'in' kandidati, professor

Pikir bildiriwshiler:

Qudaybergenov M. – filologiya ilimlerin'in' doktori, professor

Yusupova B. – filologiya ilimlerin'in' kandidati

UO'K: 811,512.121
BBK: 81.20'zb-6K-4

ISBN-978-9943-4422-8-3

© "BAYOZ", 2015.
© Patullaeva G, 2015.

SO'ZLERDİN' MORFEMALIQ QURILISI

Morfemika – so'zdin' morfemaliq qurılısı haqqında ilim.
Izertlew obyekti – morfema, morf.

Tilde ha'rbir so'z o'zini' qurılısına iye boladı: geyparaları tu'bir bolıp kelse, geyparaları tiykar yaqi qosımtalar menen keledi. Demek, ha'rbir so'z ma'nill birliklerden, yag'nuy morfemalardan ibarat.

Morfema – til birligi. Ol – ulıwmalastırıwshı atama. Morfema – so'zdin' on' kishi ma'nili bo'lekleri. Bul termin grek tilinen alınıp, «morphe» - forma degen ma'nini an'latadı. Onı ilimge birtinshı ret 1881-jih rus-polyak ilimpazı *I.A.Boduen de Kurtene* engizgen, ol tu'birdin' de, formalardin' da so'zdin' bo'lekleri ekenligin da'lillegen. Ma'selen, ha'r kimgе sabırlılıq kerek degen ga'ptegi *sabırlılıq* degen so'zdin': *sabır* – leksikalıq ma'ni an'latıwshı tiykargı bo'legi, *-lı* – so'zdin' da'slepki leksikalıq ma'nistin o'zgerıp jan'a ma'nidegi so'z jasawshı bo'legi, *-lıq* – jan'a ma'nidegi so'z jasawshı bo'legi. Demek, bul so'z – 3 morfemalı so'z.

Morfemanın' o'zi morflardin' juyındısınan turadı. Bir morfema bir neshe morflardan du'ziledi.

Ilmıy a'debiyatlarda morfema termini menen birge *morf* termini de qollanıladı. **Morf** – so'ylew birligi, yag'nuy morfemanın' so'ylewdegi bir ko'rinisi. Bul terimdi 1947-jih amerika lingvisti *X.F.Xokket* usıng'an.

Morfın' ren'kleri, morfın' variantları bar. Morfemalar so'zdin' quramında qollanılg'anda ha'r qıylı boladı. Ma'selen, iyelik sepligi *-nın'//-nın'*, *-dın'//-dın'*, *-tın'//-tın'* affikslerine iye. Bul affikstin' bir neshe ko'riniste beriliwl morfın' ren'klerin payda etedi.

Morfın' renkleri – bir morfemanın' bir neshe ko'rinisi: *-ma'//-me* morfınin' *-ba*, *-be*, *-pa*, *-pe* sıyaqlı ko'rinisleri bar.

Morfın' variantları – forması ha'm seslik qurılısı jag'man o'zgerislerge ushırag'an morflar. **Ek** tu'bir morfemasına dawıshı sestен baslang'an qosımta qosılg'anda tu'bırdegi *u'*nsiz *k* dawıssız *u'*nlı *g* dawıssızına aylanadı: **ek** - **eglin**. Ko'mekshı morfemalarda

da usunday seslik o'zgerisler ushirasadi. Al, il+mek - il+meg+i, bala+liq - bala+lig'+i, qorq+aq - qorq+ag'+i, qiyin+shiliq - qiyin+shilig'+i so'zlerindeki k→g, q→g', p→b o'zgeriwleri na'tiyjesinde morfın' variantlari payda boladi: -aq → -ag', -liq→-lig' ha'm t.b.

Morfın' variantlarında da, morfın' ren'klerinde de morfıların' formasi ha'm seslik qurılısı jag'ınan o'zgeriske ushırawı an'latılsa, tilde morfıların' formasi ha'm ma'nisi jag'ınan bir-birine jaqın bolıp ta keledi.

Allomorf - formasi ha'm ma'nisi bir-birine jaqın morfıların'. Ma'selen, -shiliq//-shilik morfemasi arqalı qanday da bir ka'siptin' atamaları - *baliq+shiliq, sharwa+shiliq, o'nerment+shilik*, al -la//le morfemasi arqalı is-ha'reket an'latiladi: *tirma+la, utyug+le*.

Tuurkologiyada morfemika ma'seeleri 1970-jillardan baslap u'yrenildi h'a'm 1980-jillardan baslap sabaqlıqlar menen grammatikalarda morfemika o'z aldına bo'lek taraw sıpatında berile basladı.

1-shung'ıw. *Berilgen so'zlerdi morfemaların' sanına qaray ajıratın'.*

Gu'llendiriw, qupıyalı, gu'dibuzarlıq, gu'manshilı, dug'ıjımlaw, duwago'y, jaqsılıq, jedellilik, joqarg'ı, kershi, ko'shirme, qaytalanıw, qollanbalı, turaqlastırıw.

2-shung'ıw. *Ga'plerdin' ishinen ren'klerge iye morfıların' tabın' ha'm tu'sindirin'.*

1. Awzına kelgenin aytıw - nadannın' isı, aldına kelgenin jew - haywannın' isı (A.Nawayı). 2. Mal-du'n'yan'dı az dome, taslap keter du'n'ya - bul (Maqtımqulı). 3. Ko'p bilgeni emes, al bilgenleri paydalı bolg'an adamlarg'a g'ana dana degen durıs (Esxil). 4. O'mirdegi barlıq na'rseni ta'g'dirdin' sawg'asınday qabil etiw kerek (V.P.Smetnik).

3-shung'ıw. *Teksttegi so'zlerdin' morfemalıq qurumın unıqlan' ha'm morfın' ren'klerin' tabın', da'llilen'.*

Shomanay

O'tken a'sirde ha'zirgi Shomanay dalalig'inda elat bolip xaliq egin ekken. Shomanay degen arna qazilg'an. Xaliq an'izlarinda Shomanay degen qiz kanaldi qazg'an qaziwshilarg'a suw qaynatip xizmet etken eken. Shomanay arnasi qazilip bolg'annan keyin bul arnag'a sol qizdin' atin qoyg'an deydi (Q.Ayimbetov).

4-shinig'iw. *Berligen morfiardin' ishinen allomorfiq xizmettegilerin tawip, misallar keltirin'.*

U'lg'i: -shi//shi forması arqalı belgili bir ka'sip penen shug'illaniwshi adam an'latiladi: *terimshi, jaziwshi, baliqshi, palawshi, duwtarshi.*

-ker, -ger; -iq//ik; -g'ı//gi; -sız//siz; -qır//kir; -qısh//kish; -ın//in; -ar//er; -mız//mız.

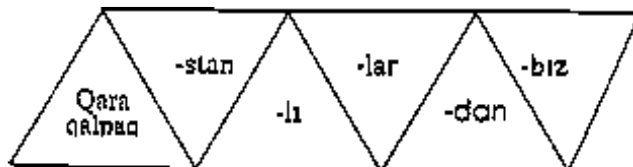
5-shinig'iw. *So'zlerdi qurılısına qaray morfemalarg'a ajiratin'.*

1. Ko'p oylap, jaqsı so'yle – nusqa bolsın, qaytarar juwabin' da qısqa bolsın. 2. Bilim qa'dirin oqig'an biler, zer qa'dirin toqig'an biler. 3. Adamnıń adamgershiligin jaqsı ustazdan baslanadı. 4. Ha'rbir insannın' ma'n'gilik u'sh joldası bar: birinshi joldası – dostı, ekinshisi – dushpanı, u'shinshisi – tamashago'yi (T.Qayıpbergenov). 5. Adam eki tu'rli boladı: birewi – u'yreniwshi, ekinshisi u'yretiwshi. Bul eki sıpattan bos qalg'an adam haywan qatarında boladı. Sonnıń ushın da, ya onısın, ya bunısın tan'lap al («Qabusnama»).

1-interaktiv shinig'iw – «Gologramma».

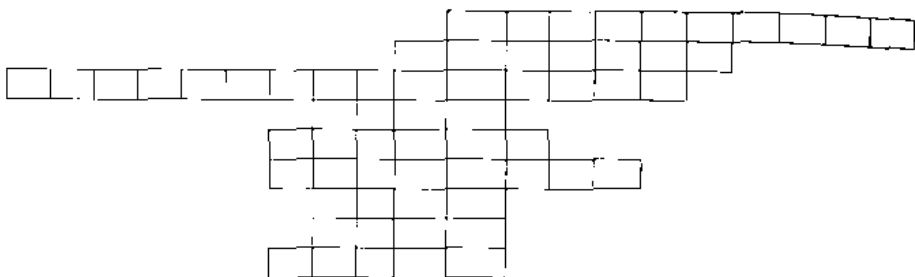
Sha'rti: U'shmu'yeshlik formasındagı qag'azlarga morfemalardı jazıp, olardan so'zler quran', sol so'zdin' ma'nisin tu'sindirin' ha'm neshe morfemalı so'z ekenligin anıqian'.

U'lg'i:

Qayırqomshılıqtın', juldızsha, mayısqaq, ruwzigershilikte, qarapayımlılıq, g'arqıldı, qudamdalı, qaltılda, qamsızlandırıw, o'tiniwshi, oqıttırmaqshi, kekselikke, yapırmayınan, saran'li'qtan.

2-interaktiv shıng'ıw – «Morfemika» krossvordı

Sha'rti:

1. Qaraqalpaq til biliminin' eki tarawı qosa u'yrenilip ju'rgen tarawdın' atı. 2. Til birliqi. 3. Morfema terminin lingvistikag'a birinshi kirgizgen ilimpaz. 4. Morfemanın' so'ylewdegi ko'rinisi. 5. Morf terminin engizgen alım. 6. Forması ha'm ma'nisi bir-birine jaqın morflar. 7. Bilezik so'zi neshe morfemalı? 8. -maq//-mek morfının' -baq//-bek, -paq//-pek ... 9. Morf terminin birinshi ret qollang'an ha'm onı da'lillegen alım.

MORFEMALARDIN' TU'RLERI

Morfemalar ma'nilik o'zgesheliklerine qaray ekige bo'linedi:
1. Tu'bir morfema. 2. Ko'mekshi morfema.

Tu'bir morfema – so'zdin' tu'p leksikalıq ma'nisin an'latıwshi en' baslı bo'legi. Ma'selen, *adamzat, jaqsıh, aqılı, oyla* so'zlerinin' tu'bir morfeması – *adam, jaqsı, aqıl, oy*.

So'zdin' tu'biri tu'birles so'zler arqalı anıqlanadı. Demek, **tu'birles so'zler** – tu'biri ulıwma orta q so'zler: *bala - balalı, balasız, balalıq, balajan, balajanlı, baladay*.

Tu'bir morfema jekke so'z bolıp ta, so'zdin' qurılısında da keledi.

Ko'mekshi morfema (affiksler) – jeke kelip hesh qanday leksikalıq ma'ni an'lata almaytug'ın, tek tu'bir morfemalarg'a jalg'anıp qosımsha ma'ni an'latıwshı morfema. Ma'selen, *ustazlıq, tabısh, juwmaqla, aqshalay, balalar, mektebim, anası* so'zlerinde -lıq, -lı, -la, -lay, -lar, -im, -sı – ko'mekshi morfemalar.

Ko'mekshi morfemalar ilimde affiks morfema dep te ju'rgiziledi. Lingvistikada ko'mekshi morfemalar affiks morfema, affiks dep te qollanıladı ha'm onın' bir neshe ko'rinisi bar.

Affiks – ko'mekshi morfema. Bul termin latin tilinin' «affikus» so'zinen alınıp, «bekitilgen» degen ma'nini an'latadı. A.Reformatskiydin' pikirinshe, affiksler – grammatikalıq ma'nidegi morfemalar.

Affiksler bir neshe ko'riniste qollanıladı: infiks, interfiks, tsirkumfiks, prefiks, suffiks, postfiks.

6-shıng'ıw. Berilgen so'zlerdin' morfemalıq quramın anıqlan' ha'm olardı ma'nilik o'zgesheliklerine qaray tallan'.

G'a'rezsizlik, kelisiw, studentlerimizdensiz, qaraqalpaqnama, kelin, bo'lsheklew, kelispewshilikke, a'debiyattanıwg'a, duwpiyazlıq, ba'dduwa, almasıq, bahaladı.

7-shıng'ıw. Berilgen so'zlerge tu'birles so'zlerdi tabın'.

U'lgı: bil – bilim, bilimli, bilgish, bilgir, bilimlendir, bilimsiz, bilimlen, bilimlendiriw, bilmes, bilgishlik, bildir, bildiriw, bilis.

Oq, ar, al, at, as, bol, qal, tal, sat, bas, or, jaz, jat, jol, ayt, bel,

8-shıng'ıw. Berilgen ga'plerdegi so'zlerden affikslerdi ha'm onın' ha'r qıylı ko'rinisindegi qollanılıwın anıqlan' ha'm tu'sindirin'.

1. Ag'ayinnin' azarı bar da, bezeri joq. 2. Yydegi sawdanı, bazardag'ı nırq buzar. 3. Ag'ayin menen alıstan qatnas. 4. Na'ma'rt atası menen ayqasadı. 5. Sho'lde suwsızlıqtın' azabın shekpegen, u'yde issı nannın' qa'dirin ne bilsin. 6. Densawlıq – teren' baylıq. 7. Ken'esip kesken barmaq awırmas.

Tilde affiks termininen basqa affiksoid degen termin de qollanıladı. Affiksler hesh qanday ma'ni an'latpaytug'ın bolsa, al affiksoidlar, ulıwma alg'anda affiks dep esaplawg'a bolmaytug'ın,

goyde o'zining' leksikalıq ma'nisinde de qollanilatug'in, ko'binese so'z jasawshı yaki forma jasawshı affiks xızmetinde qollanilatug'in morfemalar. Ma'selen, *kesh qaran'g'i tu'sip, imirt jamıhp, gewgim holg'an waqıt, al sahı+kesh so'zindegi -kesh affiksi arqalı ka'sipke baylanıshı adam an'latıl'g'an. Demek, birinshi misaldag'i kesh o'zining' leksikalıq ma'nisinde qollanılg'an, al ekinshi so'zdegi -kesh o'zining' leksikalıq ma'nisın joıtip tek so'z jasawshı affiks xızmetinde qollanılg'an.*

Affiksoid - o'zining' tiykarg'i leksikalıq ma'nisın waqtınsha joıtip, so'z quramında affiks xızmetinde qollanilatug'in ko'mekshı morfema (affiks so'zinen ha'm -oid suffiksinin' jalg'anıwman payda holg'an).

Affiksoid so'z jasawshı affiks xızmetinde qollanıladı: *nama* - qosıqtın' muzıkası, melodiyası, sazı; *-nama* - atlıq so'zlerge jalg'ansa, hu'jjet atların bildiredi: *sha'rtnama, mıru'tnama, wa'siyatnama, mag'lıwmatnāma.*

Affiksoid forma jasawshı affiks xızmetinde qollanıladı: *-jan, -bay, -biybi, -gu'l, -xanım, -bergon* ha'm t.b. Misalı: *Jumajan, Ko'sherbay, Gu'lbıybi, Tazagu'l, Bıybıxanım, Qudaybergen, Uıby.*

9-shınıg'ıw, Qaraqalpaq tilindegi affiksoidlardı tabın' ha'm misallar keltirip, talqılan'.

KO'MEKSHİ MORFEMALARDIN' TU'RLERİ

Ko'mekshı morfemalardıń so'z quramındağı ornına qaray tu'rleri: 1. Suffiks 2. Postfiks 3. Fleksiya

1. **Suffiks** - tu'bir morfemag'a tikkeley jalg'anıwshı so'z jasawshı ha'm forma jasawshı affiksler: *qaraqalpaq+sha, bir+le, keshu+gl, a'debiyat+shı, xızmet+ker, kelin+shek, to'be+shik.*

2. **Postfiks** - tu'bir morfemag'a so'z o'zgerıwshı affikslerden keyin jalg'anatug'in so'z jasawshı affiksler. Bunday affiksler xızmetinde ayırım formalar g'ana jumısaladı: *-g'i// -gl, -qı// -ki, -sha// -she.* Misalı: *keleshektegi* so'zinde *keleshek* - tu'bir morfema, *-te* - so'z o'zgerıwshı morfema, *-gi* - so'z jasawshı morfema. Demek, bul so'zde postfiks - *gi.*

3. *Fleksiya* – soʻz oʻzgartiruvchi morfemalar. Olargʻa, tiykarinan, tartim, seplik, bet-san, betlik haʻm koʻplik affiksleri kiredi.

10-shinigʻiw. Teksttegi soʻzlerden koʻmekshi morfemalardi lawip, soʻz quramindagʻi ornina qaray ajiratinʻ.

Jampiqqala

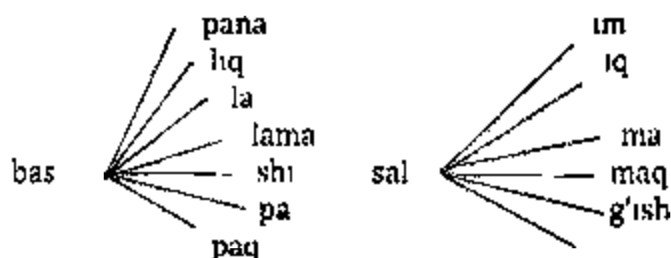
Xorezm oyoqatinda aʻjayip eki qala qatar jaylasip, olargʻa Yampuk haʻm Gaʻwir degen agʻa-iniler basshiliq etken. Xalqi tinish, tatuw jasap atirgʻan qalagʻa Gaʻwirdinʻ ashkoʻzligi, duʻnʻyaparazligʻi sebepli uʻlken qaʻwip doʻnipti. Oʻzininʻ patshaliq soramin kenʻeytiw, bayligʻin arttiruw maqsetinde Yampuktinʻ eline agʻasi Gaʻwir atlanis baslaydi. Qaysar patsha Yampuk xalqi menen birlikte oʻz qalasın jawlardan maʻtilik penen qorgʻaydi. Qalada qamal baslanadi. Ashliqtan, suwsizliqtan awiruwshiliq koʻbeyip adamlar qirila baslaydi. Naʻtiyjede, qarsilasiw paʻseyip Gaʻwir patsha qorgʻandi basip aladi. Tiri qalgʻanlardı qul etip aladi, qalanı jawizlarsha tonaydi. Yampuktinʻ basin kesip aladi. Bir gezleri goʻzzal maʻkan bolgʻan bul orin endi qarabaxana qorgʻangʻa aylangʻan.

(O.Dospanovtinʻ «Jampiqqala – orta aʻsirler esteligi» kitabınan).

1-interaktiv shinigʻiw – «Bayterek».

Shaʻrti: 10 tuʻbir morfema tanʻlap, olar tiykarında tuʻbirles soʻzlerdi tabınʻ

Uʻlgi:

2-interaktiv shinigʻiw – «Morfemalar shujiri».

Sha'rti: ha'r qiyli ren'li qag'azlarg'a - aq ren'lige tu'bir morfemani, qizil ren'lige - suffikslardi, ko'k ren'lige - postfiksti, jasil ren'lige - fleksiyani, sari ren'lige - prefikslardi jazip, olardan so'zler quran'.

U'igi: g'a'rezsizligimizdin'.

g'a'rez	-siz	-lig	-imiz	-din'
(aq)	(qizil)	(qizil)	(jasil)	(jasil)

KO'MEKSHI MORFEMALARDIN' XIZMETLERI

Ko'mekshi morfemalardin' bir topari so'zlerge jalg'anip leksikalig ma'ni an'latiwg'a xizmet etse, bir topari geyde tek g'ana grammatikalig formalardi jasadadi.

I. Grammatikalig emes morfemalar - jan'a ma'nidegi so'zlerdi jasyatug'in so'z jasadishi morfemalar. Olar arqali to'mendegi do'rendi so'zler jasaladi:

1) *do'rendi atliqlar*: el-shi, o'n-im, ko'rset-pe, as-xana, da'ri-ger, oy-maq, su'yen-ish, tergew-shi, siz-g'ish, bula-q;

2) *do'rendi kelbetlikler*: a'zel-iy, ruwx-iy, awil-liq, ser-shil, kewil-shek, gu'z-gl, aqil-siz, sawat-li, klass-las, zamana-go'y, is-ker, adam-xor, ilim-iy, al-g'ir;

3) *do'rendi ra'wshler*: bu'gin-she, qaraqalpaq-sha, jaz-lay, shart-a, qis-in, tarp-a, qalsha;

4) *do'rendi feyller* : uyqi-la, ja'rdem-les, o's-ir, jay-na, qoz-g'a.

Grammatikalig emes morfemalar arqali leksikalig ma'ni an'latiwshi so'zler jasaladi, al grammatikalig morfemalar arqali leksikalig ma'ni emes, grammatikalig ma'ni an'latiladi.

II. Grammatikalig morfemalar - grammatikalig jaqtan o'zgeretug'in ha'm ma'nilli so'zerdin' ha'r qiyli formalarin jasyatug'in morfemalar. Bul topardag'i morfemalardin' qatarina so'z o'zgeretiwshi ha'm forma jasadishi morfemalar kiradi.

1. *Forma jasadishi morfema* - so'zlerge jalg'anip erkeletiw, hu'rmetlew, kishireytiw, ku'sheyttiriw, arttiriw, kemeytiw ha'm

t.b. grammatikalik ma'ni bildiriwshi morfemalar. Olardın' qatarına to'mendegiler kiredi:

1) *ko'plik formasi*: -lar// -ler: oqıwshılar, komp'yuterler;

2) *atlıqtın' erkeletiw ha'm kishireyitiw formaları*: kitap-sha, dor'ba-sha, bel-she, maydan-sha, quda-sha, o'giz-she, to'be-shlik, tayın-shaq, qız-alaq, tay-laq, qoshan-tay, jen'ge-y, apa-jan;

3) *kelbetliktin' da'reje formaları*: qız-g'ish, ko'g-is, ko'g-ildir, sarı-law, qara-ltım, qız-g'iltım, ag'-ıraq;

4) *ra'wishtin' da'reje formaları*: kesh-lew, ko'b-irek, ep-erte ha'm t.b;

5) *saniqtın' formaları*: bes-inshı, alt-mshı, jigirma-lanshı, jet-ew, on-lag'an, alt-aw, on-lap, ju'z-lep, bir-lep ha'm t.b.

6) *feyil formaları*:

a) *bolımsız formaları*: -ma// -me, -ba// -be, -pa// -pe;

b) *meyil formaları*: -ayın// -eyin, -ayıq// -eyik, -g'ay// -gey, -g'ı// -gi, -sa// -se, -maqshı// -mekshı;

v) *da'reje formaları*: -ın// -in, -ıl// -il, -ıs// -is, -dır// -dir, -qız// -kız, -ıt// -it, -set, -dar, -qar// -ker, -qır// -kir, -ar// -er, -ır// -ir;

g) *tu'r formaları*: -la// -le, -ala, -ıstır// -ıstır, -g'ıla// -gile, -g'ishla// -gishle, -mala// -mele, -ın'qıra// -in'kire, -ımsıra// -ımsire;

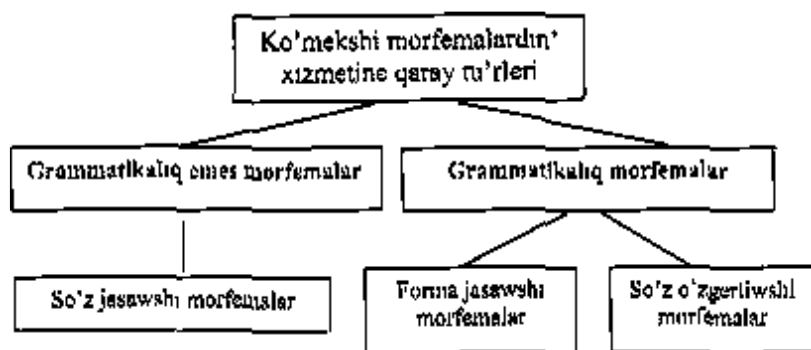
d) *kelbetlik feyil formaları*: -g'an// -gen, -ar// -er, -tug'in, -mas// -mes, -(a, -e) jaq, (-ı// -i) -wshı// -wshı, (-ı/ı) -wlı// -wlı;

e) *ha'reket atı formaları*: -ıw// -ıw, -w, -maq// -mek, -maslıq// -meslik, -jaqlıq, -g'ı// -gi, -ıs// -is, -s, -g'anlıq// -genlik, -tug'inlıq, -arlıq// -erlik, -mag'a// -mege, -arg'a// -erge, -masqa// -meske, -ıwg'a// -ıwge, -wg'a// -wge;

j) *hal feyil formaları*: -ıp// -ıp, -p, -a, -e, -y, -may// -mey, -g'alı// -geli, -g'ansha// -genshe, -mastan// -mesten, -g'anday// -gendey, -tug'ınday, -mastay// -mestey, -g'anlıqtan// -genlikten, -g'anda// -gende, -g'annan// -gennen;

z) *etiklewish formaları*: -ır, -g'ır, -gir.

2. So'z o'zgeritiwshi morfemalar – sintaksislik formalar, yag'niy jalg'ang'an so'zın basqa so'zler menen baylanıstratug'in morfema. Bularg'a seplik, tartım, betlik, geyde, ko'plik jalg'awları kiredi.

11-shınıg'ıw. *Ga'plerden grammatikalıq emes morfemalı so'zlerdi bir bo'lek, grammatikalıq morfemalı so'zlerdi bir bo'lek ajrutıp jazın'.*

O'tmishı Eger onı jol desek, onda ata-babalardın' ele shan'g'ıtı basılmay atırg'an shım-shıtırıq go'ne su'rdewi. O'tmishı da'r'ya desek, onda ol ata-babalardın' ha'm suwsının qandırg'an ha'm mantıqtırg'an eski an'gar. O'tmishı kitap desek, onda ol da'wirdın' burqasınlı dawısı menen no'serine ushırap ko'p betleri jırtıl'g'an, jazıwları o'ship oqıwı qıyınlasqan kitap. Al bu'gingi gu'zarımız, da'r'yalarımız, kitaplarımız ata-babalardın' sol shım-shıtırıq su'rdewlerinin', eski an'garlardın', oqıwı qıyın kitaplardın', durısırag'ı, jan'a tu'r, jan'a bag'ıt, jan'a mazınun alg'an dawamı. (T.Qayıpbergenov).

12-shınıg'ıw. *Bertilgen qaraqalpaq xalıq termesinde ko'mekshi morfemalardın' xızmetine qaray tu'rlerinln' qalay qollanılıwın anıqlan'.*

Aytıl'g'an hasil so'z o'ler

Alistan ayqın ko'riner,
 Jısqı maldın' alası,
 Az g'ana otlap ko'p juwsar,
 Jısqının' hashı serası.
 Da'wleti taysa jigittin',
 Ushpadan o'ler tanası,

Bermese perzent jigitke,
Bezgekten o'ler balasi.
Qizil tildi so'yletken,
Otuz tistin' qalasi,
O'linge shara tabalmas,
Adamzattin' balasi.
Pir-piriap ushqan qasqaldaq,
Ko'linda jatip ko'rkeymes,
Ol taysa ko'ldin' qalasi,
A'rwana maya gu'n'irener.
Bawirinan ketse balasi,
Suwda jatqan jayinin',
Shag'ala qusqa jem bolar.
Yzilse ko'ldin' sag'asi.
A'depli ini so'ylemes,
Aldinda tursa ag'asi,
Batirlar kiygen sawittin',
Shuyrshig'in tat basar,
Jurtla g'oysa jag'asi.
Tin'lawshi quiaq bolmasa,
Aytig'an hasil so'z o'ler.

13-shinig'iw. Teksttegi grammatikaliq morfemalar jalg'ang'an so'zlerdi tabin' ha'm tu'sindirin'.

Du'n'ya-malsizliqtan jari bolsan' da, aqilg'a bay boliwg'a ha'reket qil, sebebi du'n'ya-mal menen bay bolg'annan go're, aqilg'a bay bolg'an jaqsiraq; aqil menen du'n'ya-mal tabiwg'a boladi, biraq du'n'ya-mal menen aqil tawip bolmaydi. An'qaw, nadan tez ka'mbag'allasadi, biraq mina na'rseni bilgil: aqil – ol uri alip kete almas, otta janbas, suwda batpas bir qimbat bahali na'rse.

Eger aqilin' bolsa, o'ner u'yren, sebebi o'nersiz aqil-lipassiz yaki bet-a'lpeti joq adam siyaql. Bilim, bul – aqil belgisi («Qabusnama»).

Ha'zirgi qaraqalpaq tilinde morfemalardıń ornalasıw tǵrtibi			
Tu'bir morfema (bıy, na, na' elementlerisi)	So'z jasawshı yamasa leksikalıq ma'ni bildiriwshı morfema	Forma jasawshı morfema	So'z o'zgeriwshı morfemalar

So'z o'zgeriwshı morfemalardıń orın tǵrtibi

Ko'plik	tartım	seplik	betlik
---------	--------	--------	--------

U'lgı: *balıqshılarımızdın'* so'zinin' qurılısı
 balıq+shı+lar+ımız+dın' bolıp, yag'niy tu'bir morfema + so'z jasawshı + forma jasawshı + so'z o'zgeriwshı + so'z o'zgeriwshı morfemalardan turadı.

14-shıng'ıw. Berilgen so'zlerdi morfemalardıń ornalasıw tǵrtibi boyınsha ajratın' ha'm tu'sindirip berin'.

Atqosshısınan, bayqamawshılıqtın', biymezgilde, suwg'arıwshı, uyalın'qırawları, sharwashılıqta, so'ylemsheklerin', so'zliklerdegi, da'lizdegilerdi, erinsheklerden, baqanshaqtay, salamathıqtın', jabayılarsha, kewilsizliklerden', sizlerdeylerge.

1-Interaktiv shıng'ıw -- «Sheshiw teregi»

Sha'rti: berilgen misallardag'ı grammatikalıq morfemalardı bir b'lek, grammatikalıq emes morfemalardı bir b'lek jazıp kesteni toltırın'.

1. Aq sawittin' jag'ası bar, jeni joq, jaqsı adamnın' ashıwı bar, kegi joq. 2. Ata-ana balag'a taxt beriwı mu'mkin, biraq baxıt bere almaydı. Baxıtın balanın' o'zi tahiwi kerek. Qız balanın' baxtı – sabır-taqatta. 3. Kewilshıcktin' atı aralas. 4. Ylkenler ko'regen boladı. 5. Er adam ushın en' jaqsı lipas – shiyrin so'zlilik, hayal ushın en' jaqsı kiyim – ashıq ju'zlilik. 6. Ysh na'rse u'sh tu'rli adamda bolmaydı: doslıq ezbede, miyrim-sha'pa'a't – ashıwshaqta, hadallıq – ashko'zde.

U'lgı: Til tınısh bolsa, kewilde o'klinish bolmaydı.

Grammatikalıq emes morfemalar	Grammatikalıq morfemalar
tin+ish, o'kin+ish,	bol+sa, kewil+de, hol+may+di

2-interaktiv shıniǵ'ıw -- «Morfemalar ka'rwanı»

Sha'rti: Ba'ha'r ma'wslmi haqqında tekst du'zin' (10 gə'p). Ondag'ı so'zlerdegi morfemalardı berilgen u'lgı boyınsha birmebir morfemalardıń xızmetine qaray tu'rlerine ajratın'.

U'lkemizge ba'ha'r kirip keliwi menen na'restenin' ju'zin aymalag'an ananın' na'zik qolları kibi jag'imlı samal eipip esip insan kewlindegi go'zzallıqqa bolg'an muhabbattin' oyanıwına tu'rтки bermekte.

U'lkemizge → YNKW + MWD RU

tu'bir so'z so'z
morfema + o'zgertiwshi + o'zgertiwshi

MORFEMALAR ARASINDAG'I QATNASLAR

Tilde so'zler ma'niles, ma'nileri qarama-qarsı yaqi forması birdey, biraq an'latatug'in ma'nileri basqa bolıp qollanıladı. Morfemalar da usınday o'zgesheliklerge iye. Sonlıqtan, morfemalardıń o'zara struktura-semantikalıq qatnasları III tipte boladı: 1. Morfemalıq omonimiya. 2. Morfemalıq sinonimiya. 3. Morfemalıq antonimiya.

Usı atalg'an qubılıslardıń na'tiyjesinde to'mendegiler payda boladı:

1. Morfemalıq omonimiya - birdey seslik du'ziliske iye, ma'nisi ha'm xızmetli jag'ınan ha'r tu'rli morfemalardı payda etetug'in qubılıs. Bul tilde ommorfemalar dep te ataladı. Misalı:

-ıq//ik:

1. Athıq jasawshı morfema: bıj+ıq, tes+ik, kes+ik.

2. Feyil jasawshı morfema: jol+ıq, zor+ıq, bir+ik.

3. Kelbetlik jasawshı morfema: ku'y+ik, jet+ik.

Qaraqalpaq tilinde geypara morfemalar sırtqı forması birdey bolg'anı menen bir neshe ma'nide qollanıladı: Ma'selen,

-sız// -siz morfeması:

1. Kelbetlik jasawshı morfema: ha'l+sız, aqıl+sız, pa'tıwa+sız.

2. So'z o'zgerıwshı morfema: ana+sız, keli+sız, aytar+sız.

-ım morfeması:

1. Atlıqtın' forma jasawshı morfeması: shıraq+ım, qaraq+ım.

2. Atlıqtın' so'z o'zgerıwshı morfeması: kitab+ım.

3. Kelbetlik jasawshı morfema: shaqır+ım (jer), tar+ım (oramal), as+ım (go'sh).

Demek, bir morfema omonimlik xarakterge iye bolıp, olar so'z jasawshı, so'z o'zgerıwshı, sonday-aq forma jasawshı morfema xızmetinde de qollana aladı. Usı o'zgesheligine qaray omonim morfemalar to'mendegishe tiplerde u'yreniledi:

I. So'z jasawshı ha'm so'z jasawshı:

-qın: 1. Atlıq jasawshı morfema: tut+qın, qash+qın.

2. Kelbetlik jasawshı morfema: sat+qın.

II. So'z jasawshı, ha'm forma jasawshı:

-shıl: 1. Kelbetliktin' pa'seytiw da'reje forması: aq+shıl.

2. Kelbetlik jasawshı morfema: oy+shıl, gu'man+shıl.

III. So'z jasawshı ha'm so'z o'zgerıwshı:

-ım: 1. Atlıq jasawshı morfema: bil+ım, il+ım, tu's+ım.

2. So'z o'zgerıwshı morfema: el+ım, jer+ım, da'pter+ım.

IV. Forma jasawshı ha'm so'z o'zgerıwshı:

-san': 1. Reyildin' buyrıq meyli forması: bar+san', qal+san'.

2. Athqtın' betlik jalg'awı: bala+san', ana+san'.

V. Forma jasawshı ha'm forma jasawshı:

-shaq: 1. Atlıqtın' kishireytiw forması: taym+shaq.

2. Atlıqtın' erkeletiw forması: qulm+shaq.

VI. So'z o'zgartiwshi ha'm so'z o'zgartiwshi:

- si: 1. Tartimnin' III bet jalg'awi: ana+si, oqiwshi+si.
2. San ma'nisin bildiredi: qala+si.

15-shinig'iw. Berilgen morfemalardin' omonimlik qatarlarin' aniqlan'.

-man, -diq, -baq, -stan, -be, -dar, -shiq, -ta, -ma, -me, -g'ay.

16-shinig'iw. Berilgen kestege omonim morfemalardi jaylustin'. U'lgide berilgen keste boyinsha busqa omonim morfemalardi tallan'.

	So'z jasawshi morfemalar	So'z o'zgartiwshi morfemalar	Forma jasawshi morfemalar
So'z jasawshi morfemalar	-dar	-na// -ne	-la// -le; -dar
So'z o'zgartiwshi morfemalar			
Forma jasawshi morfema			

2. Morfemaliq sinonimiya - seslik du'zilisi ha'r qiyli, ma'nileri birdey yaki jaqin bolg'an morfemalardi payda etetug'in qubilis. Misali: bilgir - bilgish. Bul so'zler sinonim so'zler, at ondag'i morfemalar da sinonim: -glr ~ -gish. Tiykarinan, birdey xizmettegi morfemalar o'z ara sinonim bola aladi: xizmet+shi (atliq jasawshi); xizmet+ker (atliq jasawshi).

So'z jasawshi, forma jasawshi ha'm so'z o'zgartiwshi morfemalar da sinonim morfemalar bola aladi:

1. So'z jasawshi sinonim morfemalar.

1) atliq jasawshi sinonim morfemalar: sebepshi, sebepker (-shi ~ -ker), xizmetshi, xizmetker (-shi ~ -ker); ;

2) kelbetlik jasawshi sinonim morfemalar: ayipli; ayipker (-li ~ -ker), aqilsiz; biyaqil (-siz ~ biy), tebegen; tebewik (-egen ~ ewik), tanimali; tanig'ish (-mali ~ -g'ish).

2. Forma jasawshi sinonim morfemalar.

1) atliqtin' sub'ektiv baha formalari:

apay; apajan (-y ~ -jan);

2) kelbetliktin' da'reje formalari:

ag'iraq; aqlaw (-raq ~ -law);

3) ra'wishtin' da'reje formalari:

ko'birek; ko'plew (-irek ~ -lew);

4) kelbetlik feyli - hal feyli:

baratug'in jer - barajaq jer, kelejaq -

kelmekshi, barıp - bara, kelgeli - kelgenen, almaqta - alıwda, barımaq kerek - barıw kerek.

3. So'z o'zgeriwshi sinonim morfemalar.

Paxtag'a - paxtada, kolxozdın' baslıg'ı - kolxozg'a baslıq, adamlardıń' biri - adamlardan biri, kitapı oqidım - kitapdan oqidım.

17-shınıg'ıw. Sinonim morfemalı so'zlerden ga'pler quran'.

18-shınıg'ıw. Berilgen so'zlerge sinonim bola alatug'in morfemalardı jalg'ap ga'p quran'.

Sébép, erin, urıs, al, gu'na, ayt.

3. Morfemalıq antonimiya - an'latqan ma'nisi biri-birine qarama-qarsı bolatug'in morfemalardı payda etetug'in qubilis. Misali: belgili - belgisiz, bazarg'a bardım - bazardan qayttım.

19-shınıg'ıw. Sinonim ha'm antonim bolatug'in morfemalardı keltirip ga'p quran'.

1-Interaktiv shınıg'ıw - «Ayqulaq».

Esletpe: ayqulaqtin' ra'n'-ba'ren'ligi sıyaqlı morfemalar da ha'rqiylı struktura-semantikalıq qatnaslarda qollaniladi. Bul usıl sinonim morfemalardı, omonim morfemalardı, antonim morfemalardı u'yrengende de qollanılsa boladi.

Sha'rti: omonim ha'm sinonim bolatug'in morfemalardi tabin' ha'm izbe-iz tu'sindirin'.

1-u'lg'i: berilgen morfemanin' omonimlik sin'arlarin aniqilan' ha'm talqilan'.

-shil// -shil:

1. Kelbetlik jasawshi morfema: oy+shil, ku'n+shil.

2. Kelbetliktin' pa'seytiw da'rejesi: aq+shil, ko'k+shil.

2-u'lg'i: berilgen morfemalardin' sinonimlik sin'arlarin aniqilan' ha'm talqilan'.

-iraq ~ -law: aziraq – azlaw.

-shil ~ -ker: sebepshil – sebepker.

-iwshi ~ -a-jaq: bariwshi – bar-a-jaq.

3-u'lg'i: berilgen morfemanin' antonimlik sin'arin aniqilan' ha'm tu'sindirin'.

-li ~ -siz: aqilli – aqilsiz,

-li ~ -biy: gu'nali – biygu'na.

2-*interaktiv shiniq'iw.* Berilgen morfemalardin' omonimlik sin'arlarin aniqilan'.

-qish, -g'i// -gi, -is// -is, -diq, -iw// -iw, -w, -na// -ne, -ma// -me, -la// -le, -sa// -se, -an', -en', -shaq// -shek, -qar// -ker, -ger, -il// -il, -l, -q, -k.

SO'ZDIN' TIYKARI

So'zdin' tiykari – so'zdin' tiykarg'i leksikalik ma'nisin bildiriwshi bo'legi. Misali: balalıqta so'zindegi tiykarg'i ma'ni bildiriwshi bo'lek – balalıq.

Tiykarinan, so'zdin' tiykarin anıqlaw ushin onın' so'z o'zgeriwshi morfemaları alıp taslanadı, onnan qalğanı sol so'zdin' tiykari boladı. Ma'selen, Qaraqalpaq – baqsı xalıq, dalanın' bu'ibu'l jırshısı degen ga'ptegi so'zlerdin' tiykari – qaraqalpaq, baqsı, xalıq, dala, bu'ibu'l, jırshi.

Qaraqalpaq tilinde tiykar xızmetin tu'bir so'zler, do'rendi so'zler ha'm qospa so'zler atqaradı: Watan – muqaddes. Eki so'z de tu'bir so'zden bolg'an tiykar. Al, baqsıshılıqtın, ata-anag'a, sabaq kestesinde, alıp berdi degen so'zlerdegi tiykarlar – baqsıshılıq, ata-ana, sabaq kestesı, alıp ber. Bul tiykarlar qospa so'zlerden ha'm do'rendi so'zlerden bolg'an.

Tiykar morfemalıq quramına qaray:

Do'rendi emes tiykarlar		Do'rendi tiykarlar	
Erkin tiykar	G'a'rezli tiykar	Jay tiykar	Qospa tiykar
kitap-qa kitap-tı	a'deb-iy a'deb-iyat	balı-bıq jaz-ıwshı	el-xalıqın NMP de qoljazba-mı

1. **Do'rendi emes tiykarlar** – quramında hesh qanday so'z jasawshı, forma jasawshı affikslerdi qabıl etpegen, bir pu'tin tu'sinikti bildiretug'in tiykar: insan-nın', ıl-lar, el-im, hu'jdan-ına ha'm t.b.

1) **erkin tiykar** – tu'bir halında qollanııp, bo'lek turıp ta, quramında kelip te qollanılatug'in bo'lek: aqıl – aqıl-dı, aqıl-ım;

2) **g'a'rezli tiykar** – bo'lek qollanıılmay, tek do'rendi tu'bir quramında keliwshi bo'lek: ma'den-iy, ma'den-iyat, zimi-stan.

2. **Do'rendi tiykar** – quramında so'z jasawshı ha'm forma jasawshı morfeması bar tiykar: bas – baslıq, basqarma, baspana, baslama.

1) **Jay tiykar** – tek bir tu'bir morfemag'a iye bolg'an tiykar: tap-qısh, sawda-ger, shıpa-ker;

2) **Qospa tiykar** – eki yamasa onnan da ko'p tu'bir morfemalardan quralg'an tiykar: atqulaq-tan, dos-yaran-dı, QMUdın'.

Tiykarlar, do'rendi bolıp ta, do'rendi emes bolıp ta keliwi mu'mkin, bunnan tisqari olar do'retiwshi de bolıp keledi.

Do'retiwshi tiykar – jan'adan jasalg'an do'rendi so'zdin' tiykarı: kitapxanashılıq so'zinin' do'retiwshi tiykarı –

kitapxanashı, kitapxanashı so'zinin' do'retiwshi tiykarı -- kitapxana, kitapxana so'zinin' do'retiwshi tiykarı - kitap. Do'retiwshi tiykardıń' do'rendi tiykarǵa qarag'anda bir morfeması kem boladı.

Do'rendi tiykar	Do'retiwshi tiykar
balıqshılıq	balıqshı
o'zinshelik	o'zinshe
so'zshen'	so'z
jawıngershilik	jawınger
mazmunı	mazmun
atqosshılıq	atqosshı

20-shıng'ıw. Berilgen ga'ptegi so'zlerdin' tu'bir ha'm tiykarın anıqlan' ha'm tu'sindirin'.

1. A'yyemgi zamanda bir shopannın' basına da'wlet qası qonıp patsha bolǵ'an eken. Ol taxtqa otırarda usı halǵ'a deyin qanday jag'dayda jasag'anın umıtıp asqınlamawı ushin topanlıqta ayaqlarına orag'an jaman shorıǵ'ın, jırtıq soppasın, mal aydag'an qıysıq tayag'ın, burıng'ı zulım patshanı jen'gen qılıshın man'lay aldına qıstırıp qoyıptı (a'psana).

2. Men doslarımnan qorıqpayman: olar meni hesh waqıtta satıp ketpeydi, dushpanım da qorqınışlı emes, olar uwıtın tapsa meni o'ltiredi, en' qorqınışlısı - kisi ta'g'dirine biypa'rwalar, olardıń' qashan ne qılatuǵ'ının bilıw - qıyın. Biypa'rwalardıń' en' qa'wıplı jag'ı - sol, olar an'sat g'ana dushpanın'a aylanadı (T.Qayıpbergenov).

21-shıng'ıw. Misallardag'ı do'rendi emes (erkin, g'a'rezli), do'rendi (jay, qospa) ha'm do'retiwshi tiykarlardı anıqlan'.

1. Qazanshının' erki bar, qaydan qulaq shıg'arsa (naqıl). 2. Adamnıń' basına ha'r qıylı waqıyalar gezlesedi: qayǵ'ı da, quwanış ta boladı. Qattı qayǵ'ırıwǵ'a da, birden qattı quwanıwǵ'a da bolmaydı. Barlıǵ'ına da shıdamlılıq, aqıl-parasatlılıq kerek (X.T.).

3. Jeti atası ko'rgensiz,
Qızǵ'anshaq, peyli tar bolar,

Hadal uldin' belgisi,
Atag'a qa'wender bolar.
Jantasip ketsen' jamang'a,
Basin'a ja'njel, daw bolar.
Hasil tastin' ishinde,
En' ag'lası bir bolar,
Jaqsı adamnın' ju'zinde,
Bir a'jayıp nur bolar (terme).

22-shıng'ıw. Berilgen so'zlerge so'z jasawshı morfemalardı jaıg'ap do'rendi tiykarlır jasan'.

Sal, al, kel, kem, ayt, qal, tap, jaz, ash, oqı, az, o'z, bil, bir, so'z, et, tu'sin, et, saz, bul, bo'l, ko'r.

23-shıng'ıw. Berilgen so'zler arqalı do'rendi tiykarlı so'zlerdi jasan'.

Adam, saw, du'n'ya, o'mir, sez, talap, tal, er.

24-shıng'ıw. Berilgen do'rendi so'zlerdin' do'retiwshı tiykarların anıqlan'.

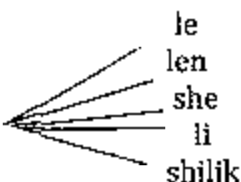
Diyqansılıq, ma'limlilik, izertlewshı, amansılıq, giriptarlıq, qa'wipsizlendiriw, o'jetsiniw, qollanılıwında, dorbasha, tartınshaqlıq, bag'darlawshı, ga'zzapshılıq, ma'kkarshılıq, o'kindiriw, o'zgerissiz,

1-interaktiv shıng'ıw – «Gu'zar jol»

Sha'rti: tu'bir morfema bola alatug'im 20 morfema tan'lan' ha'm onnan do'rendi so'zler jasan'.

U'lgı:

gu'l

le
len
she
li
shilik

2-interaktiv shing'iw – «Do'retiwshi so'zler»

Sha'rti: kestenin' ortasındag'ig'a tiyisli morfemalardı qoyıp shıqsan'ız, jan'a ma'nili so'zler kelip shıg'adı.

jar		me
o'z		sız
o'kin		lıc
maqta		paz
ruwx		go'y
sa'lem		lik
tin		ısh
qa'ha'r		she
qıdır		li
ju'z		lıc

SO'ZLERDİN' MORFEMALIQ QURILISINDAG'I TARIYXIY O'ZGERISLER

Tildin' tariyxiy rawajlanıwında so'zler ha'r qıylı sebeplerge baylanıslı so'zlerdin' morfemalıq qurılısında ha'r tu'rli o'zgerisler boladı.

1. *Sin'isiw* – so'zlerdin' quramındag'ı so'z jasawshı morfemannı pu'tkilley tu'bir quramina o'tip a'piwayı tu'birge aylanıw qubılısı.

Ma'selen, ko'z so'zinin' da'slepki tu'biri ko bolg'an, al balıq so'zinin' da'slepki tu'biri bal bolg'an. Demek, bundag'ı *ko'*, *bal* – tariyxiy tu'birler.

Ko'z so'zindegi *-z* burın so'z jasawshı morfema bolıp qollanılg'an, waqıttın' o'tiwı menen sin'isip bir jan'a tu'birge aylanıw an'ıy boladı. *-z* forma jasawshı, sandı bildiriwshı morfema bolıp qollanılg'an, ha'zirgi qaraqalpaq a'debiy tilinde bolsa onın' ornına *-lar*/*-ler* forması qollanıladı.

Balıq so'zinin' morfemalıq qurılısı 2 bo'lekten turadı: *bal+ıq*. *Bal* so'zi, tiykarınan, arab-parstı tilinen alınıp «kishkene ha'wiz» degen ma'nini an'latqan, *-ıq* – so'z jasawshı morfema.

Ko'z, bahq so'zlerin morfemalarg'a ajratqanda ko', bal bul so'zlerdin' tu'bir morfemalari bola almaydi, sebebi olar sin'isip jan'a ma'ni an'latqan. Bul qubihis, a'sirese, birikken so'zlerde ko'birek ushurasadi.

2. *Jilisiw* - so'z quramindagi morfemalardin' ajraliw shegarasi o'zgeriske ushirap, ondag'i birinshi morfemanin' ayirunt elementinin' ekinshi morfemag'a o'tiw qubilisi.

Ma'selen, ol+ar → o-lar, qast+ı → qas+ti. Misalhardagi l, t sesleri tu'bir morfemag'a tiyisli bolip, jilisiw arqah ha'zirgi waqitta affiks morfema dep qaraladi.

3. *Dekorrel'yatsiya* - so'zdegi morfemalardin' sani, qatar ta'rtibl ha'm ajraliw uqiphiliqlarinin' o'zgermey-aq onin' ma'nisinin' o'zgeriw qubilisi.

Ma'selen, *ilajisizdan, zordan, bastan* ha'm t.b. Bul so'zlerdin' quramında -dan, -tan - so'z o'zgertiwshi morfemalar bolip, olar jan'a so'z jasap turg'an joq, biraq bul morfemalar dekorrel'yatsiya qubilisi na'tiyjesinde so'z jasawshi morfema ma'nisine o'tken.

25-shing'iw. So'zlerdegi sin'isiw na'tiyjesinde tu'birge qosilip ketken ko'mekshi morfemalardin' ma'nilerin aniqlan'.

Qapla, awırtw, jayıw - jazıw, jasıl - jasarıw, uzatıw - uzayıw.

26-shing'iw. Jilisiw, dekorrel'yatsiya qubilisi arqali tariyxıy o'zgeriske ushirag'an so'zlerdi tabın' ha'm tu'sindirin'.

26-shing'iw. Berilgen so'zlerdi morfemalarg'a ajratın'.

U'lgı: o'skin (o'sik+in), erkin (erk+in), keskin (kes+kin), qızg'in (qız+g'in), jetkinshek (jetik+in+shek), jetik (jet+ik)

Mıyman, oramal, na'ka's, respublika, jag'imli, barg'isi, aldın, ıldan, ilg'ar, jelin, qawın, terek, sirga, qabırg'a, eshki, ko'pir, turmis, o'tmish, sho'mish, bolmis, ju'rek, pishqi, jamg'ır, ko'mpek, qashqın, azg'in, qıyın, jasırın, ag'in, erkli ha'm t.b.

MORFEMALIQ TALLAW TA'RTIBI

1. So'zdin' tu'bir morfemasin anqlan'. Tu'birles so'zdi tabin'.
2. Ko'mekshi morfemanı ajratın'.
 - 1) xizmetine qaray qaysı morfema ekenligin anqlan': a) so'z jasawshı morfema; v) so'z o'zgeritiwshı morfema; s) forma jasawshı morfema.
 - 2) qollanılıwna qaray qaysı morfema ekenligin anqlan': a) suffiks; v) postfiks; s) fleksiya.
3. So'zdin' tiykarın ajratıp onın' do'rend, do'rendi emes, do'retiwshı, do'retiwshı emes, dara ha'm qospa tiykar ekenligin anqlan'.
4. So'zde tariyxiy o'zgeris bolsa, tu'sindirin'.

U'lgı: g'a'rezsizligimizdin'.

1. g'a'rez - tu'bir morfema. Tu'birles so'zler - g'a'rezli, g'a'rezsiz.
2. -siz, -lik, -imiz, -din' 5 morfemali so'z.
 - 1) a) -siz, -lik - so'z jasawshı morfema
v) -imiz, -din' - so'z o'zgeritiwshı morfema.
 - 2) a) -siz, -lik - suffiks
v) -imiz, -din' - fleksiya.
3. tiykarı - g'a'rezsizlik, do'rendi, jay tiykar; do'retiwshı tiykarı - g'a'rezsiz.
4. -lik morfeması (morfem' variantı) quramındagı -k sesi dawıshdan baslang'an tartım affiksi jalg'ang'annan son' «g» sesine aylang'an.

27-shınıg'ıw. Morfemaliq tallaw islen'.

G'arg'ısı biykar ketpegen hayal

Qudaydan sorap alg'an jalg'ız balası bar hayal balasına ashıwıansa, birinshı aytar so'zi «jer jutqır», «jer tartqır» dep g'arg'aydı eken. Balası o'zgeden tayaq jep jılasa da, oynap ju'rip jig'ilip qalsa da hayal g'arg'ısın qaytalay beripti.

Bir ku'ni balası oynap ju'rip su'rnigip jig'ılıptı. Hayal bolsa u'yrengen a'deti boyınsha «jer tartqır» degen eken, jer jarılıp, bala jerge dizeden ko'milipti. Hayal qorqıp ketip, juwırıp kelip balasın tartsa, jer onnan sayın balanı juta baslaptı. Bala shırlıdap jılay beripti. Bul waqıyadan xabar tapqan qon'sı-qobalar jynalısqı qalıptı. Jerdi qazıp balanı alayın dese, jer tastay bolıp, hesh bir qural jerge o'tpepti. Jer balanı tartıwın dawam etipti. Sonnan palkerler, ta'wip, mollalar shaqırılıptı, olardıń da qollarınan hesh na'rse kelmepti. Sonda xalıqtın' arasınan ko'pti ko'rgen bir qariya shıg'ıp bilay depti:

– Balan' aman-saw gezinde qudayn'dı umıtip «jer tartqır» dep g'arg'aydı ekensen'. Quday sol g'arg'ısın'dı qabil alıp, endi balan'dı jer tartıp baratır. Balam qıynalmasın desen', sol g'arg'ısın'dı qaytala, bolmasa balan'dı jer a'ste bawırına qısıp, tartıp qattı qıynaydı, – deydi.

Hayal perzentin qıymay, qansha aytpayın dese de, balanın' dem jetpey qıynalıp, ko'zi qanasınan shıg'ıp baratırǵanın ko'rip, ilajsızdan «jer tartqır» deydi. Burın og'an bul so'zdi aytıw an'sat bolsa, ha'zir ol qattı qıynaldı. Hayal so'zd: aytıw menen jer jarılıp, bala ishine tu'sip ketedi, son' jer qaytadan jawılıp qaladı. Hayal bolsa, esinen ayrılıp qulaydı.

Demek, kimnin' awzında qanday so'z bolsa, quday sonı qabil etedi. Sol ushın adamlar ba'rha' bir-birine jıllı so'ylewi lazım. «Jaqsı so'zdın' o'zi jarım ırıs», «Jaqsı so'z – jan azıg'ı» degen ga'ptin' ma'nisi de usında (an'ız).

28-shıng'ıw. Morfemalıq tallow islen'.

Dıyqannın' ba'ha'ri ...

Ba'ha'r keldi! Ana – ta'biyat a'ste janlanıp, kewillerdi bolsa a'lle qashan ba'ha'riy shadıq iyelep aldı.

Ba'ha'r ... Ol en' a'wele insan qa'lbinen baslanadı, senin' ila'hiy sezim tarların'a qozg'aw salıp, a'lemge muhabbet nurların shashadı.

Jıllı, jag'ımlı ba'ha'riy na'pes u'pirip qara ızg'ar jerge shum-shım sin'edi de ol ana topıraqtı balqıtıp atadı, ań boyına na'da'wir

ig'al topлаг'an jazhq biydaylar bolsa, ken' dalani misli ko'klemzarliqqa bo'lep ko'rgen ko'zdi quwandiradi. A'zeliy baba diyqan nishli belin saylap, belin bekkem buwadi, jaqsı niyet penen ha'wli-ha'rem, atız-maydanların aralaydı.

Ba'ha'r – bayramlar paslı. Uluwma xalıqlıq bayramlar bolsa, miynet bayramına ulasadı. Jerge tuqım sewilip egis jumısları qızg'ın pa't aladı. Diyqanınm' ba'ha'ri biyil on'ınan kelse, altın gu'zde telegi da'nge toladı, demek.

29-shıng'ıw. Morfematlıq tallaw islen'.

Qumay qus haqqında an'ız

«Avesto»dag'ı Senemurg qus haqqında oqıp otırıp, O'zbekstan ha'm Qaraqalpaqstan Respublikasının' gerbindegi Qumay qus biykardan-biykarg'a ma'mleketlik nışan bolıp qa'lipleskenligine ko'zin' jetkendey boladı. Sebebi, «Avesto»da so'z etilgen bul Senemurg-Semurg-Suymırq qus xalıqtın' jaqsı a'rmanlarınm' simvolı bolıwı jag'ınan tu'rkiy xalıqlar tu'sinigindegi Qumay qusqa –

Baxit qusına ju'da' jaqın keledi. Bul pikirdi usı xalıqlardıń an'ız-a'psanalarında bul quslarga berilgen sıpatlamalar tolıq da'lillep turadı.

Semurg o'zbek xalıq ertek ha'm a'psanalarında qaharmanın' miyirban dostı, onı «jeti qaran'gılıq ishinen» alıp shıg'ıwshı qus sıpatında ko'rsetiledi. Tu'rkiy xalıqlar ortasında Semurgtın' Qumay, Anka, Dá'wlet qusı, Murqumama, Kungubulgan, Bu'lbilgo'ya ha'm basqa da variantları bar.

30-shıng'ıw. Morfematlıq tallaw islen'.

Maman biydin' danalıg'ı

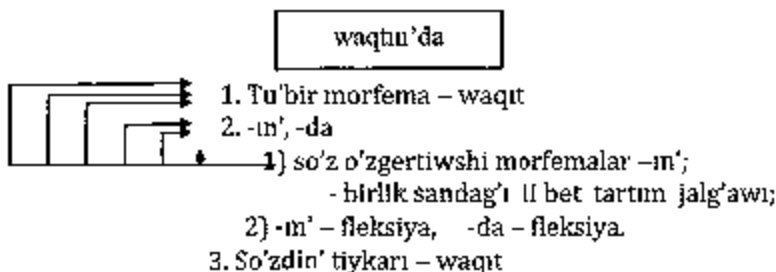
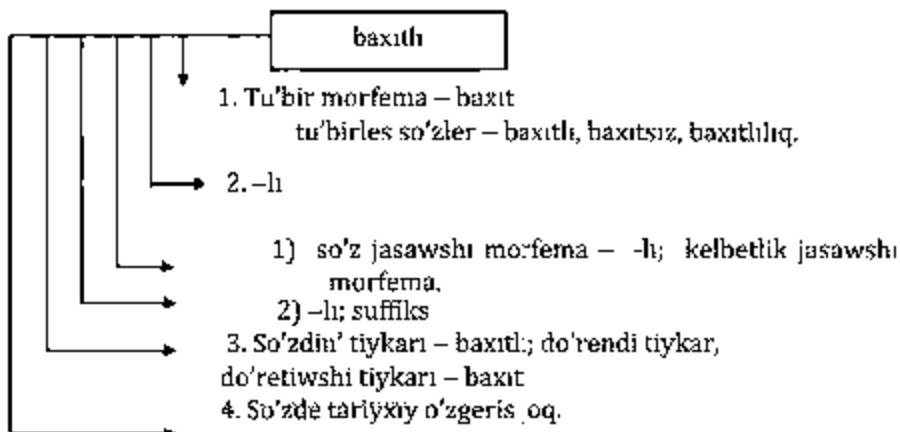
Maman biy o'z zamanının' ju'da' aqılı adamı bolg'an. Onnan danalıq so'zlerdi esitip turıwdı adamlar a'rman etedi eken.

Medrese saldırap atırg'an bir baydın' awılına kiyatırg'an Maman biy esitiwden kelmey, qayıtıp ketkende, bay izinen barıp, ne ushın kelmey ketkenliginin' sebebin soraydı. Sonda Maman biy qasındag'ı eki joldasının' iqtıyarına qaratpay alıp ketkenligin aytqanda, bay bunın' ma'nisin tu'sinbeydi. Sizin' qasın'ızdag'ı eki joldasın'ız ko'rinbeydi g'oy, - dep isenbeslik bildiredi. Sonda Maman biy qasındag'ı «g'arrılıq» penen «jarlılıq» degen eki joldasının' ma'selelerin aytıp tu'sindirgende, ne derin bilmey, so'zden jen'ilgen bay u'yine qayıtıp ketedi. Bunda Maman biy «so'z tapqang'a sharam joq» degendey, joq jerden da'llili so'z tawıp, isenip, o'kpelep kiyatırg'an baydan biyma'lel qutılğ'an.

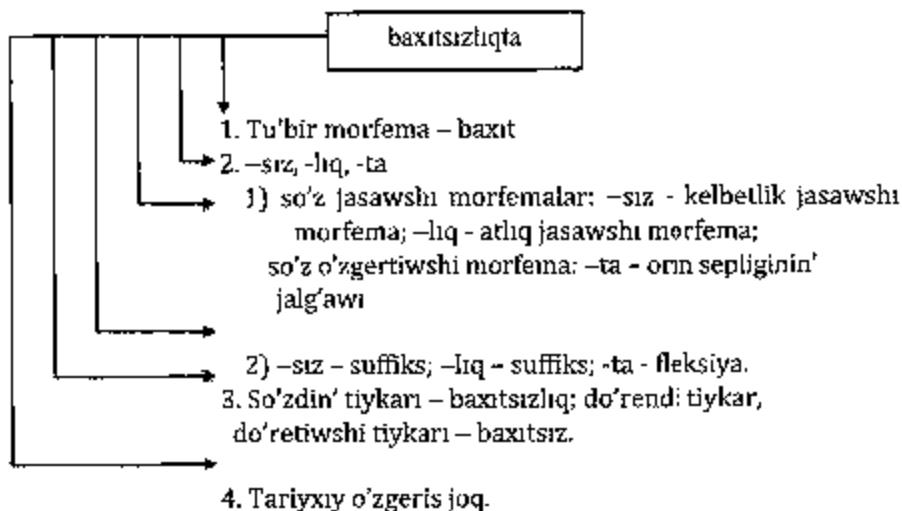
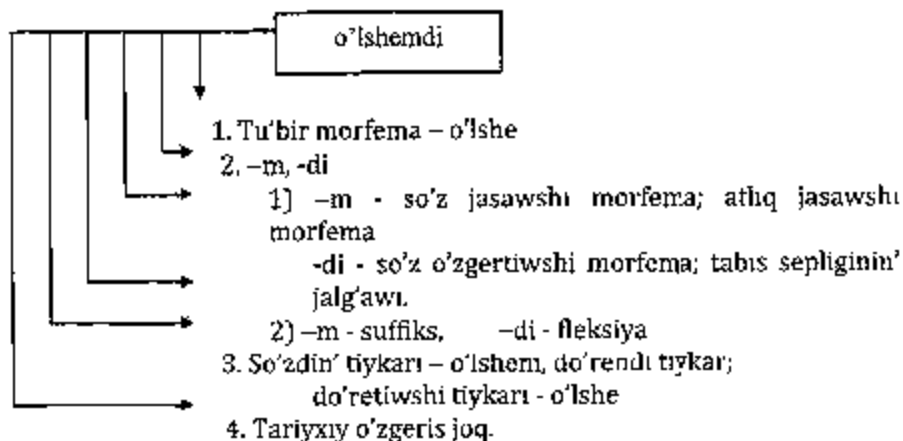
(Qaraqalpaq xalıq a'psanasi)

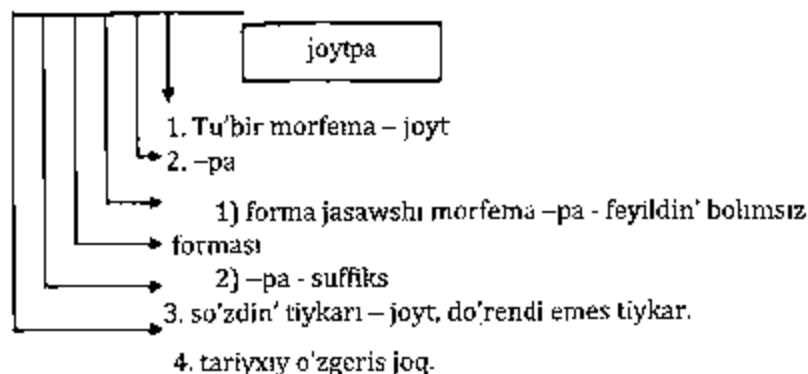
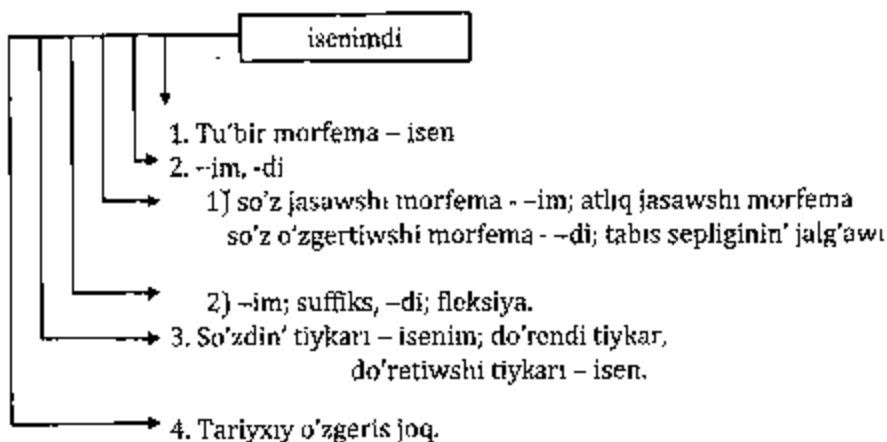
Morfemalıq tallaw ushın u'lgiler:

Baxıtlı waqtın'da o'lishemdi bil, baxıtsizlıqta isenimdi joytpa (bashqurt maqalı).

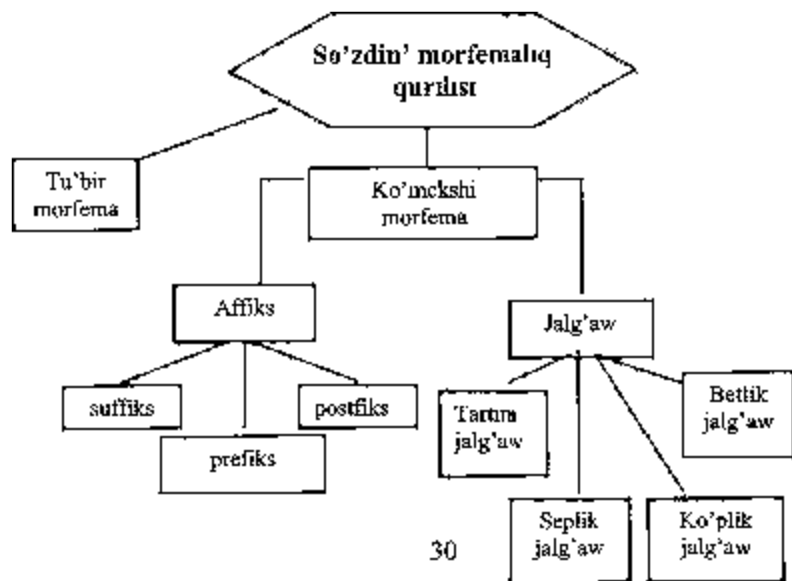

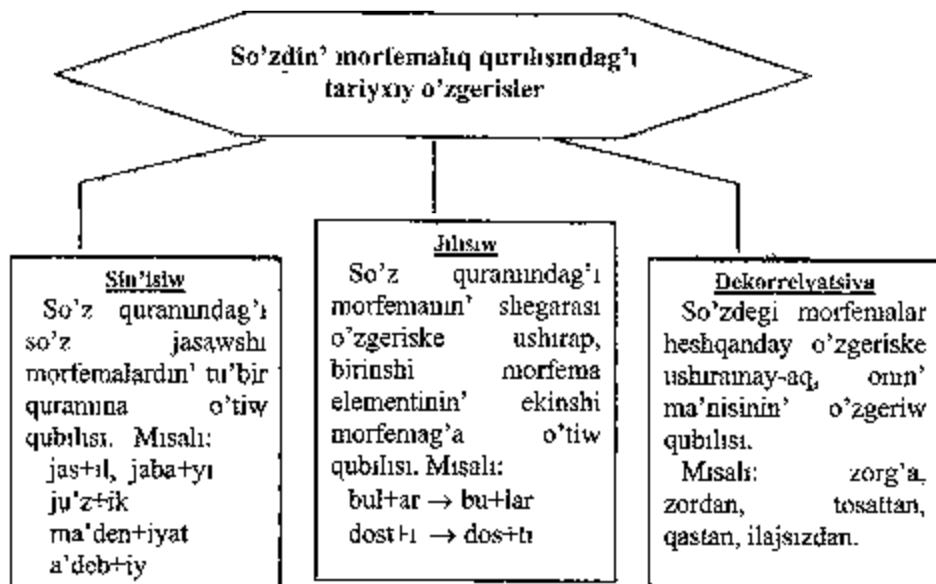
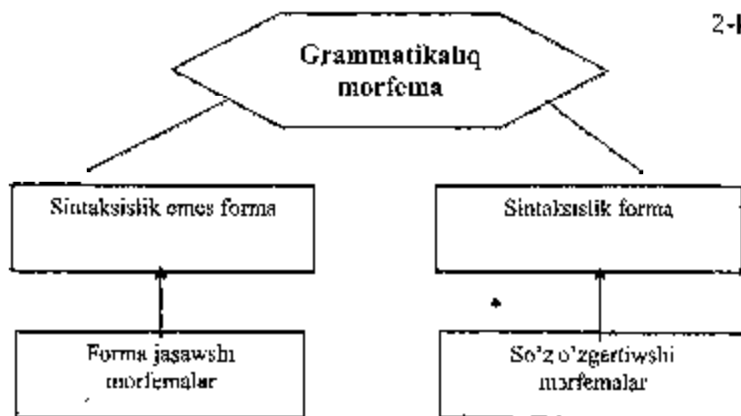
4. So'z din' tu' biri – waqit so'zinde -i ses. juwan dawis lidan baslang'an qosimta jalg'anip tu'sip qalg'an.

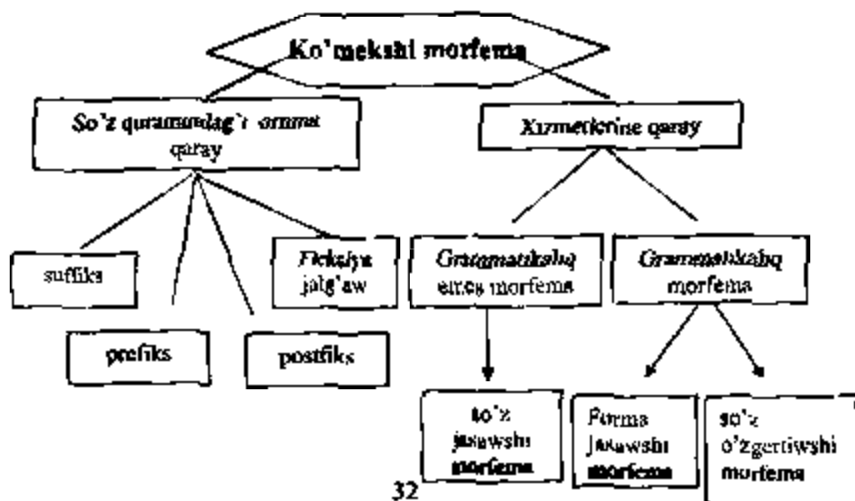
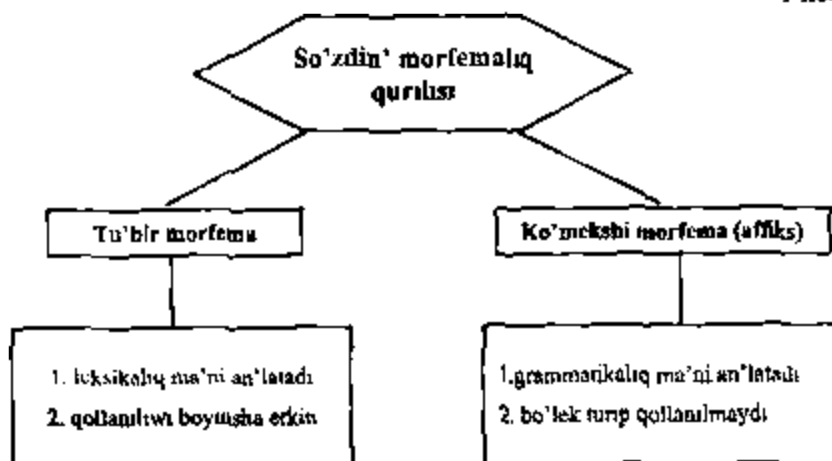

1-keste

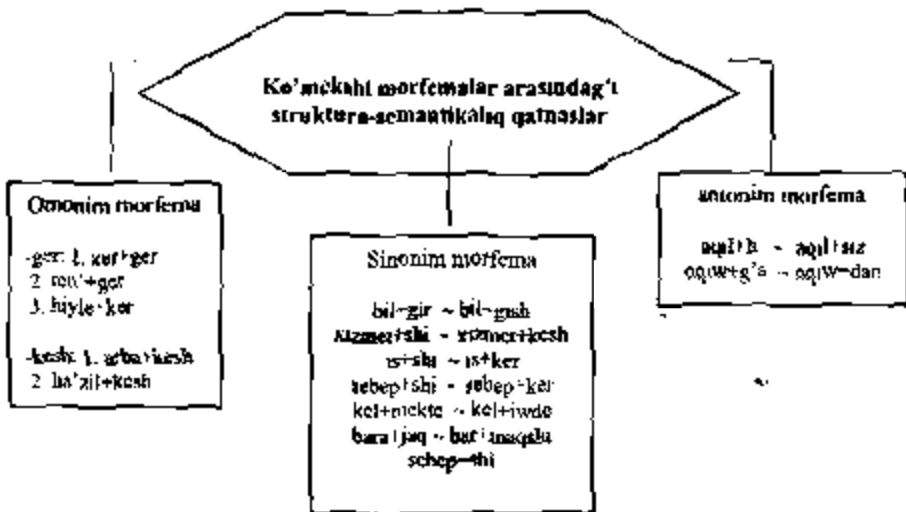

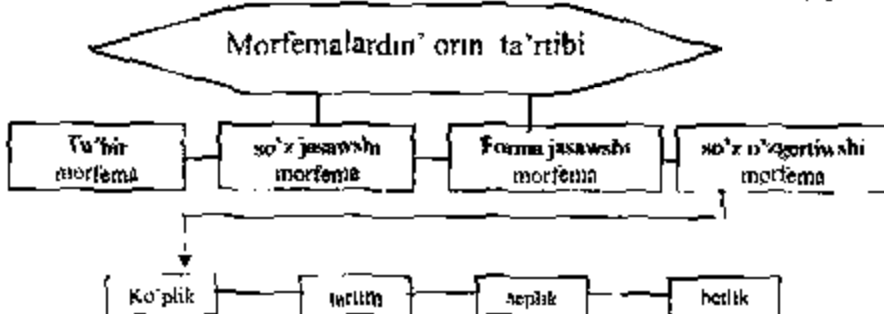

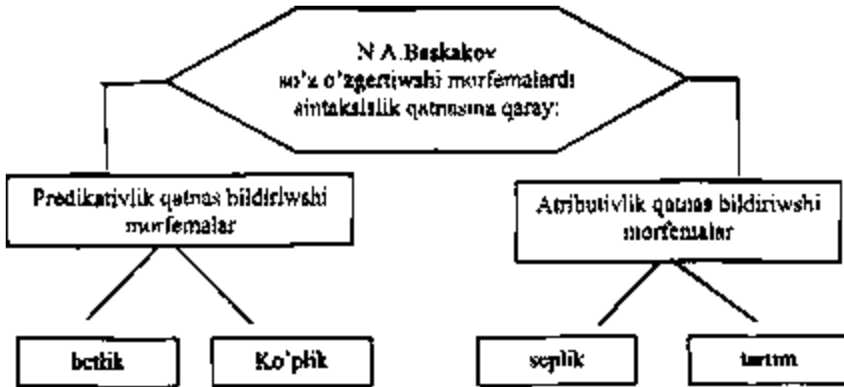

8-keste

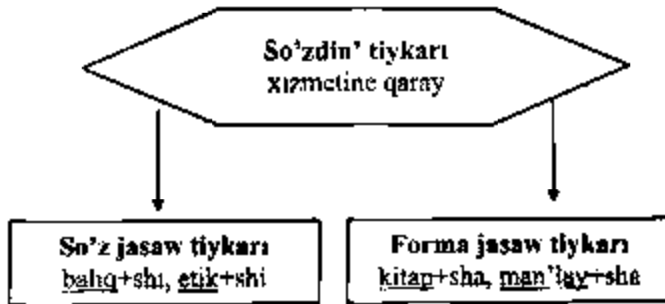

9-keste

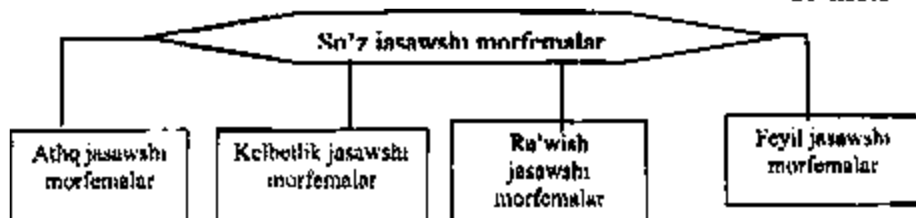

11-keste

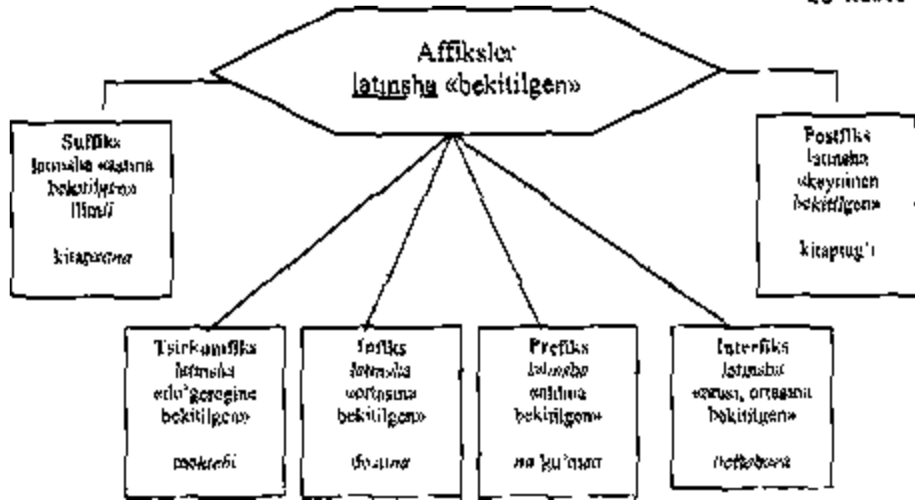
12-keste

Do'rendi tiykar	Do'retiwshi tiykar
o'zi boladinin'	o'xi boladi
nizambliq	nizamli
ornbasar	orin bas
awziboshq	awzi bos
densawliq	den saw
talapshan'liq	talapshan'
hu'jdani	hu'jdan

Forma jasawshı morfemalar

1.	Athqın' erkektiwshe formaları:	-tay, -jan
2.	Athqın' kishireytiwshe formaları:	-sha//she, -shiq//shik, -shaq//shek, -laq
3.	Kelbetliktin' da'reje formaları:	-raq//irek, -raq//rek, -g'ıtım//gıtım, -law//lew, -g'ısh//qısh, -g'ılı//gılı, -ıs//is, -ildir
4.	Ra'wıshın' da'reje formaları:	-raq//irek, -law//lew
5.	Sanlıqtın' formaları:	-ınshı//ınshı, -nshı//nshı, -lanshı//lanshı, -aw//ew, -lag'an//kegen, -lap//lep
	Feyildin' formaları:	-ıı//ıe
6	1) mevil formaları:	-ma//me, -ha//be, -pa//pe, -aym//eyin, -ayıq//eyik, -g'ay//goy, -qay//key, -g'ıl//gi, -qıl//ki, -sa//se, -maqshı//mekshi
	2) tu'r formaları:	-la//le, -ala, -ıstır//ıstır, -g'ıla//gile, -qıla//kile, -g'ıshla//gıshle, -mala//mele, -ın'qıra//in'kire, -ımsıra//ımsire
	3) da'reje formaları:	-ın//in, -n, -ıl, -il, -l, -ıs//is, -s, -dır//dir, -tır//tir, -qız//kiz, -ıt//it, -set, -dar -qar//ker, -g'ar//ger, -qır//kir, -g'ır//gir, -ar//er, -ır//ir.
	4) kelbetlik feyil formaları:	-g'an//gen, -qan//ken, -ar//er, -tug'un.
	5) hal feyil formaları:	-ıp//ip, -p, -u, -u, -y, -g'ansha//genshe, -g'annan//gennen
	6) ha'reket atı feyil formaları:	-rw//ıw, -w, -maq//mek, -baq//bek, -paq//pek, -maslıq//meslik, -jaqlıq
7	eliklewish:	taq-ır, tug-ır

MORFEMIKA BOYINSHA TESTLER

1. Morfema degan ne?

- a) so'zdin' en' kishi bo'legi
 v) so'zdin' da'slepki bo'legi
 s) so'zdin' ma'ni an'latpaytug'in bo'legi
 d) so'zdin' bir buwini.

2. Do'rtiwshilik so'zinde neshe morfema bar?

- a) 1 v) e s) 4 d) 5

3. So'zler morfemalarg'a ajratilg'anda morfemalar arasindag'i

qanday baylams esapqa alinadi

- a) morfemaliq baylanis s) grammatikahq baylanis
 v) semantikahq baylanis d) leksikahq baylanis

4. O'tmish, bolmush, jazmish, sho'mish so'zleri neshe morfemali so'zler?

- a) morfemalarg'a ajratilmaydi
 v) 1,2 s) 2,e d) 1

5. Jag'ombi, barg'isi, aldim, jildam so'zleri qanday so'zler?

- a) bir morfemali so'zler v) eki morfemali so'zler
 s) tu'bir so'zler d) jan'a ma'ni bildiriwshi so'zler

6. Qanaatlantirarliq so'zinde neshe morfema bar?

- a) 2 v) y s) 4 d) 5

7. Morfema terminin birinshi ret kim using'an?

a) Balli v) Martine s) Vandries d) Boduen de Kurtene

8. Qaraqalpaq tilinde tiykar xızmetin qanday so'zler atqara aladı?

a) tu'bir, birikken, jup so'zler

v) do'rendi, qospa, tu'bir so'zler

s) do'rendi, qurama, birikken so'zler

d) tu'bir, qospa, qurama so'zler

9. Bu'kle, qızılıraq, kelgey so'zlerindegi ko'mekshi morfemalar qanday xızmette qollang'an? 🙄

a) so'z o'zgeritiw v) so'z jasaw s) forma jasaw d) ko'mekshi morfema joq.

10. Qaraqalpaq tilinde qaysı affiksler postfikler xızmetinde qollanıladı?

a) -g'i// -gi, -sha// -she, -la// -le

v) -shı// -shi, -lı// -li, -g'i// -gi

s) -g'i// -gi, -qı// -ki, -shıq// -shik

d) -g'i// -gi, -qı// -ki, -sha// -she

11. Qaraqalpaq tilinde affikslerdin' jalg'anıw ta'rtibi qanday?

a) tu'bir+so'z jasawshı+forma jasawshı+so'z o'zgeritiwshı

v) tu'bir+so'z jasawshı+so'z o'zgeritiwshı+forma jasawshı

s) tu'bir+so'z jasawshı+so'z jasawshı+so'z jasawshı+

so'z o'zgeritiwshı+forma jasawshı

d) tu'bir+so'z jasawshı+ +so'z o'zgeritiwshı+forma jasawshı

12. Menshikli adam atlarına jalg'anatug'ın jan, bay, bek, biybi, xan, tay, nazar qaraqalpaq tilinde ne dep ataladı?

a) affiksler s) affiksoidlar

v) so'z jasawshı affiksler d) postfikler

13. Xana, kesh, nama, ker, tanıw so'zleri tu'birlerge jalg'ang'anda qanday tiykarlar jasaladı?

a) do'retiwshı tiykar s) do'rendi emes tiykar

v) do'rendi tiykar d) do'rendi ha'm do'retiwshı tiykar.

14. -lar// -ler qanday morfemalar?

a) so'z o'zgeritiwshı morfema

s) ko'p funktsiyalı

v) forma jasawshı morfema

d) so'z o'zgeritiwshı, forma jasawshı.

15. -la//-le qanday morfemalar?

- a) so'z jasawshi morfema
- v) so'z o'zgartiwshi morfema
- s) so'z o'zgartiwshi ha'm so'z jasawshi
- d) so'z jasawshi, forma jasawshi.

16. Ma'nill so'zlerdin' tiykarlarinin' quramına qaray qanday tu'rleri bar?

- a) do'retiwshi, do'rendi emes s) do'rendi, do'retiwshi
- v) do'rendi d) do'rendi

17. Do'rendi so'z ne dep ataladi?

- a) tiykar so'z. v) tu'birli so'z
- s) tiykarli so'z d) do'retiwshi so'z.

18. So'zdin' tu'biri degen ne?

- a) so'zdin' leksikalıq ma'ni an'latiwshi bo'legi
- v) so'zdin' da'slepki bo'legi
- s) so'zdin' baylanıstırıwshi bo'legi
- d) so'zdin' o'zgermeytug'in bo'legi.

19. Ko'mekshi morfema degen ne?

- a) leksikalıq ma'nige iye bo'lek
- v) so'zdin' keyingi buwinlari
- s) so'zdi ha'm onin' formasın jasawshi, onı baylanıstırıwshi

bo'lekler

- d) so'zdin' o'zgermeytug'in bo'lekler.

20. So'zdin' tiykarı degen ne?

- a) so'zdin' affiksiz bo'legi
- v) so'zdin' so'z jasawshi affiksiz bo'legi
- s) so'zdin' so'z o'zgartiwshi affiksiz bo'legi
- d) so'zdin' betlik formalari.

21. Diyqanshılıq, baliqshılıq, aspazlıq so'zlerinin' do'retiwshi tiykarı qaysilar?

- a) diyqan, baliq, aspaz s) diyqanshi, baliq, as
- v) diyqan, baliqshi, aspaz d) diyqan, baliq, as

22. -tanıw, -ker, -xana -...?

- a) suffiks v) postfiks s) affiks d) affiksoid

23. Yydegi sawdanı, bazardag'ı nıraq buzadı. Astı sızıl'gan so'zlerdegi postfikslerdi tabın'?

- a) postfiks v) -da//-de s) -g'i//-g'i d) -dag'i//-degi

24. Qaysı affiksler prefiks xızmetin atqara aldı?
- a) -ma// -me, -ba// -be, -pa// -pe s) -sız// -siz, -lar// -ler
v) -bly, -na, -na' d) -xana, -bay, -nama, -ger.
25. Morf terminin birinshi kinı ha'm qashan using'an?
- a) Boduen ne Kurtene, 1881 s) Martine, 1963
v) Xarris, 1961 d) Xokkot, 1947
25. Neftobaza so'zindegi «o» elementi qanday bo'lek?
- a) infiks v) interfiks s) suffiks d) firkuinfiks
27. Morfemalar shegarasında eki morfemani baylanıstırıwshı fonema dep ataladı?
- a) omofon v) morfonema s) interfonema d) omofon
28. Dos-dosti, ses-sesti degen so'zlerdegi -t qanday bo'lek?
- a) tartım jalg'awı v) interfiks s) suffiks d) postfiks
29. Tınıshsızlandırıtug'ın so'zinde neshe morfema bar?
- a) 4 v) 5 s) 7 d) 8
30. Jalg'impaz, unamsız, jen'impaz so'zlerindegi astı sızilg'an morfonemalar qayaqtan payda bolg'an?
- a) tu'bir morfema menen ko'mekshı morfemani baylanıstırıw ushın
v) tiykardın' feyil so'z shaqabı bolıwınan payda bolg'an
s) tu'bir menen affikslerdi baylanıstırıw ushın qoilang'an
d) o'zi tu'bir halında qollanıladı.
31. Tu'bir ha'm affikslerdin' tıg'ız birigip, olar arasındag'ı morfemalıq jiktin' jıyılıwı dep ataladı?
- a) fuzıya v) fonologiya s) morfonologiya d) purizm
32. Ag'ayın dostım, qastın', sustın' so'zlerindegi y, t fonemasi ne dep ataladı?
- a) morfonema v) interfonema s) omofon d) gramfema
33. Onnan, bunnan, usında, sonshama, bunday almasıqlarınun' sepleniwindegi n ne dep ataladı?
- a) omofon v) omofon s) interfonema d) morfonema
34. Affikslerdin' tu'bir menen tu'birdin' arasında keliwı ne dep ataladı?
- a) infiks v) suffiks s) interfiks d) prefiks
35. Tu'biri bir, biraq ha'r qıylı affikslerdin' ja'rdemi menen jasalg'an bir so'zdin' morfologiyalıq variantları dep ataladı?

- a) morfologiyaliq termin s) morfologiyaliq qubilis
v) morfologiyaliq jik d) morfologiyaliq dublet

36. Bir morfemanın' variantlarında o'z-ara orın almasatug'in eki yamasa bir neshe fonema ne dep ataladı?

- a) fonemanın' variantı v) allomorph s) submorf d) omofon

37. «Qarzaqalpaq tillingin' morfemikası» kitabının' avtorı kim?

- a) A.Dawletov s) A.Bekbergenov
v) M.Qudaybergenov d) M.Da'wletov.

38. Morfemika ne haqqında ilim?

- a) so'zdn' qurılısı haqqında ilim
v) so'zdn' ma'nileri haqqında ilim
s) so'zdn' morfemaliq qurılısı haqqında ilim
d) so'zdn' jasawı haqqında ilim

39. Morftın' ren'klerinini' durıs berilgen qatarın anıqlan'?

- a) -lıq, -lıg', -maq, -mag'. s) -shı// -shı
v) -ma// -me, -ba// -be, -pa// -pe d) -lar// -ler

40. Til - bilim ha'm aqıldın' awdarıwshısı. Ga'plerdegi so'zlerde neshe morfemalı so'zler bar?

- a) 2,5 v) 1,3 s) 2,3 d) 2,4

41. İzleniwshilerdin' so'zinin' tiykarı qaysı?

- a) izle v) izlen s) izleniw d) izleniwshi

42. So'z jasaw ha'm forma jasawg'a sebepshi bolatug'in so'zdn' bo'legine ne dellnedi?

- a) so'zdn' tu'biri s) so'z jasawshi qosımtalar
v) so'zdn' tiykarı d) tariyxıy tu'bir

43. Ku'nlerdin' o'tiwın qa'lemeytug'in adambız. Ga'pte neshe jerde do'rendi emes tiykar bar ha'm qaysılar?

- a) 4 v) e s) 2 d) 1

44. Tek tiykar'ga iye, so'z o'zgeriwshi morfemalardı qabil etpeytug'in so'zlerdin' durıs berilgen qatarın anıqlan'?

- a) tek, tarsıldı, waq, yaq s) g'oy, ah, ha'm, tiqtıq
v) tars, tag'ı, wah, tek d) ja'ne, tek, du'rs, at

45. Fleksiya degen ne?

- a) so'zdn' basındag'ı bo'lek s) so'zdn' aqırındag'ı bo'lek

v) so'zdin' ortasindagi bo'lek d) so'zdin' en' aqirindagi bo'lek

46. Jalg'awlarg'a qaysi morfemalar kiredi?

a) so'z jasawshi morfemalar s) forma jasawshi morfemalar
v) so'z o'zgeriwshi morfemalar d) hesh birine kirmeydi.

47. So'zge bolimsizliq ma'ni beriwshi element qaysi?

a) xana, nama, taniw s) biy, na, na'
v) bay, nama, ker d) -shi// -shi, -liq// -lik

48. O'zinin' tiykarg'i ma'nisin waqitsha joytip, so'z quramindagi affiks xizmetinde keletug'in morfemalar ne dep ataladi?

a) allomorf v) affiks s) affiksoid d) prefiks

49. Affiksoidlar dep qanday morfemalarg'a aytiladi?

a) awispaali ma'nidegi morfemalar
v) so'z jasawshi morfemalar
s) forma jasawshi morfemalar
d) so'z o'zgeriwshi morfemalar

50. Grammatikaliq morfemalarg'a to'mendegilerdin' qaysilari kiredi?

a) so'z jasawshi s) so'z o'zgeriwshi, forma jasawshi
v) so'z o'zgeriwshi d) so'z jasawshi, forma jasawshi

51. Oldan awildan keldi. Asti sizilgan so'zde -lar morfemasi qanday xizmette qollanilgan?

a) so'z jasawshi s) forma jasawshi
v) so'z o'zgeriwshi d) so'z jasawshi, forma jasawshi

52. -Lar// -ler morfemasinin' so'z o'zgeriwshi morfema xizmetinde kelgenligi qalay bilinedi?

a) almasiqlarg'a jalg'ang'anda s) feyillerge jalg'ang'anda
v) atliqlarg'a jalg'ang'anda d) ko'mekshi so'zlerge jalg'ang'anda

52. -g'ay morfemasi qanday xizmetlerde qollaniladi ?

1. atliq jasawshi morfema; 2. kelbetlik jasawshi morfema; e. forma jasawshi morfema; 4. so'z o'zgeriwshi morfema.

a) 1,4 v) 2,3,4 s) 1,2,3 d) 1,3,4

54. Bag'man menen orman arasinan baraman. So'zlerde qollanilgan omonim morfema qanday xizmette qollanilgan?

1. atliq jasawshi; 2. forma jasawshi; 3. so'z o'zgartiwshi; 4. feyil jasawshi

a) 1,2 v) 1,3 s) 3,4 d) 2,4

55. Terek, sirg'a, qabirg'a, eshki, ko'pir so'zlerinin neshe morfemali so'z ekenin aniqlan'.

a) 4 v) 2 s) 3 d) tu'bir

56. Birlenbegenligi so'zinde neshe morfema bar?

a) 7 v) 5 s) 6 d) 4

57. -g'ay morfemasi qanday xizmetlerde qollaniladi?

1. atliq jasawshi morfema 2. kelbetlik jasawshi morfema
3. forma jasawshi morfema 4. so'z o'zgartiwshi morfema.

a) 1, 2, 3 v) 2, 3, 4 s) 1, 4 d) 1, 3, 4

58. Televidenie, miyman, oramal, respublika, na'ka's so'zlerinin neshe morfemali so'zler ekenin aniqlan'.

a) tu'bir so'zler v) 2 s) 3 d) 4

59. Affiks so'zinin shig'iw deregin ha'm ma'nisin aniqlan'.

a) latinsha so'z bolip, af bekitilgen degen ma'nini an'latadi

v) grekshe so'z bolip, affiks qaptahna bekitilgen degen ma'nini an'latadi

s) grekshe so'z bolip, af aldina bekitilgen degen ma'nini an'latadi

d) latinsha so'z bolip, affiks a'tirapina bekitilgen degen ma'nini an'latadi

60. Ag'ayin so'zindegi -y qanday birlik?

a) morf v) morfonema s) interfonema d) interfiks

61. -m//-in affiksi omonim morfema bola ala ma?

1 - atliq jasawshi; 2 - ra'wish jasawshi; 3 - feyil formasi; 4 - feyil jasawshi; 5 - seplik jalg'awi.

a) 1,2,4 v) 1,2,3 s) 1,4,5 d) 1,3,5

62. Shirag'im, o'z elin de bolg'il shopan. Watanim - altin besigim. Asti sizilgan so'zlerdegi -im omonim morfemasi qanday xizmette jumsalg'an?

a) so'z jasawshi, so'z o'zgartiwshi

v) forma jasawshi, forma jasawshi

s) so'z o'zgartiwshi so'z jasawshi

d) forma jasawshi, so'z o'zgartiwshi

63. Sonsha - sonshama, ha'zirde, bu'ginde, qiziqli so'zlerinde belgilengen affiksler qanday birlik?

a) interfonema v) morfonema s) submorf d) morf

64. Ag'ayin so'zindegi -y qanday birlik?

a) morf v) morfonema s) interfonema d) interfiks

65. Qaraqalpaqstanlılardanbiz so'zindegi ko'mekshi morfemalardıń jalg'anıw ta'rtibin anıqlan'.

A) Tu'bir+ so'z jasawshı + so'z o'zgeriwshi + so'z o'zgeriwshi + so'z o'zgeriwshi

B) Tu'bir+so'z jasawshı+so'z jasawshı+forma jasawshı+so'z jasawshı+so'z o'zgeriwshi

S) Tu'bir+ so'z jasawshı +so'z jasawshı+forma jasawshı +so'z o'zgeriwshi+so'z o'zgeriwshi.

D) Tu'bir + so'z jasawshı + forma jasawshı + so'z o'zgeriwshi + so'z o'zgeriwshi

66. Bag'man menen orman arasınan baraman. So'zlerde qollanılǵ'an omonim morfema qanday xızmette qollanılǵ'an?

1. atlıq jasawshı 2. forma jasawshı 3. so'z o'zgeriwshi 4. feyil jasawshı

A) 2,4

B) 3,4

C) 1,3

D) 1,2

67. Qudasha qız ha'zirshe tutqısh penen qumandı aldı. Ga'pte forma jasawsha omonim morfemalar berilgen be?

A) turqısh, quman B) qudasha, ha'zirshe

C) quman, ha'zirshe D) berilmegen

68. -jan affiksine sinonim affiksti tabın'.

A) -xan

B) -alaq

C) -y

D) -gene

69. Sinonim hola alatug'ın morfemalardı anıqlan'.

A) -ıw//-ıw, -jaq//-jek, -g'a, -law//-lew, -maq//-mek, -da,

B) -ıw//-ıw, -ıraq//-irek, -g'a, -law//-lew, -maq//-mek, -da

S) -maqta//-mekte, -ıraq//-irek, -dan, -law//-lew, -maq//-mek, -da,

D) -dın', -ıraq//-irek, -g'a, -g'ısh//-gish, -da,

70. Biz, siz, ko'z so'zlerinin quramındag'ı -z elementi eski tilde qanday forma bolǵ'an?

A) so'z jasaw forması

B) leksikalıq bo'lek

S) tu'bir so'zdin' quramında

D) ko'plik forma

71. Biz, siz, ko'z so'zlerinin quramındag'ı -z elementi eski tilde qanday forma bolǵ'an?

A) so'z jasaw forması B) leksikalıq bo'lek S) tu'bir
so'zdn' quramında D) ko'plik forma

MORFEMİKA BOYINSHA GLOSSARIY

Abbreviatura - qisqarg'an qospa so'z, yag'niy akronimler:
BMSH, prof., mag.

Ablativ - shig'is sepligi.

Aditiv - baris sepligi.

Affiks morfema - jeke turıp qollanıla almaytug'in, leksikalıq ma'nige iye emes, tu'bir morfemalarg'a qosılıp onın' leksika-grammatikalıq o'zgeshelikleri menen baylamslı bolg'an ha'r qiyli ma'nilerdi bildiriwge xızmet etetug'in morfemalar: ruwx-ty-liq, a'deb-iyat.

Affiksoidlar - tiykarǵı leksikalıq ma'nisin waqıtsha joytıp, affikslik morfema xızmetinde qollanıwshı awıspah ma'nidegi affikslar: kitapxana, Bepdaqtanıw t.b.

Akkuzativ - tabis sepligi.

Allomorf - forması ha'm ma'nisi bir-birine jaqın morflar.
Mısalı: -la// -le: turma+la, utyug+le; -shı// -shi: etikshi, esapshi, shımbayshi, du'kanshi.

Dekorrel'yatsiya qubılısı - co'zlerdegi morfemalar sanının' qatar ta'rtibinin' ha'm ajralıw uqplıg'ının' o'zgermey-aq, tek olardıń xarakteri yamasa ma'nisinin' o'zgeriwi: basqa, ila'jsızdan, biykapǵa, geyde, bazda ha'm t.b. so'zlerde bul seplik formasındag'ı so'zler ra'wish ma'nisinde qollanılıp tur.

Do'rendi emes tiykar - bo'linbeytug'in bir bo'lekten, yag'niy tu'bir morfemadan turatug'in tiykar: bala, taw, terek, bes, u'sh ha'm t.b.

Do'rendi emes tiykarlar - bo'linbeytug'in bir bo'lekten, yag'niy tu'bir morfemadan ibarat tiykar: bala, taw, terek, bes, u'sh ha'm t.b.

Do'rendi tiykar - quramında keminde bir so'z jasawshı yamasa forma jasawshı morfemaları bar tiykar: aytıs, bashıq, basshi, tashıq, kitapsha ha'm t.b.

Do'rendi tiykarlar - quramında keminde bir so'z jasawshı yamasa forma jasawshı morfema bolg'an tiykar: aytıs, bashıq, basshi, tashıq, kitapsha ha'm t.b.

Do'retiwshi tiykar - do'rendi so'zdin' jasaliwına tiykar bolatug'ın yaki do'rendi tiykardan bir morfema kemis bolatug'ın tiykar; baliqshılıq do'rendi tiykar, baliqshılıq so'zinin' do'retiwshi tiykarı baliqshı, baliqshı so'zinin' do'retiwshi tiykarı baliq.

Erkin tiykar - tiykarg'ı tu'bir morfema bolıp, bo'lek turıp ta, do'rendi so'zlardin' quramında da qollanıla beretug'ın so'z bo'legi: jaz-ıw, jaz-ıwshı,

Fleksiya - tek grammatikalıq jaqtan o'zgeretug'ın so'zlerge jalg'anıp, grammatikalıq ma'nisin anıqlaytug'ın ha'm so'zdi basqa so'zler menen baylanıstıratug'ın, yag'niy qaysı sanda, bette, seplikte turg'anın ko'rsetetug'ın so'zdin' en' aqurğı so'z o'zgeritiwshi morfemasi: kitaptın', kitabınin'. Qa'legen so'zde jalg'awlardın' bolıwı sha'rt emes.

Forma jasaw tiykarı - jan'a forma jasawg'a sebepshi bolg'an tiykar: baliqlar so'zinde baliq so'zi forma jasaw tiykarı.

Fuziya - latinsha so'z bolıp, eritindi, quyma ma'nisin an'latiwshi, tu'bir menen affikstin' tug'ız birigip arasındag'ı morfemalıq jiktin' joytiliw qubılısı. Misali: o-lar, biz-in'. Tu'rkiy tilleri agglutinativ tiller qatarına kirgenlikten affiksler shınjır ta'rizli birinin' izine biri jalg'ana beredi, olardin' shegarası anıq biliniw turadı. Bull ko'birek rus tilinde bar qubılıs. Ol qubılıstı affiks tu'bir menen sin'isip ketip tu'bir ko'birek fonetikalıq o'zgerislerge ushıraydı. Misali: сон - сна, день - дня, друг - друзья, писать - пишу.

G'a'rezli tiykar - bo'lek turıp qollanılmaytug'ın, tek do'rendi tu'birdin' quramında qollanilatug'ın so'z bo'legi: a'debiyat, ma'deniyat, a'neydey ha'm t.b.

G'a'rezli tiykar - bo'lek turıp qollanılmaytug'ın, tek do'rendi tu'birdin' quramında qollanilatug'ın tiykar: a'debiyat, ma'deniyat, a'neydey ha'm t.b.

Grammatikalıq ma'nisi - so'zdin' basqa so'zler menen grammatikalıq baylanısqa tu'siwi na'tiyjesinde payda bolatug'ın uluwmalasqan, abstrakt ma'ni. So'z ga'pte basqa so'zler menen qarım-qatnasqa tu'siwi ushın belgili bir formada turıwı kerek.

Grammatikalıq morfemalar - so'zlerge qosılıp, olardin' baylanıswına, grammatikalıq ma'nisine ta'sir etetug'ın morfemalar. Qaraqalpaq tilindegi betlik, seplik, tartım, ko'plik jalg'awları ha'm forma jasawshı morfemalar usıg'an kiredi.

Infiks - tu'bir menen affikstin' ortasında qollanılıp, so'z

bo'leklerin biriktirish element: *u'y-de-gi, bazar-da-g'i*. Bul so'zlerde infiks so'z tiykarinin' ishinde qollanil'gan. Tartimli sepleniwde qollanil'gan qistirma -n elementin G.F.Blagova infiks dep ataydi: jag'asi-n-da, qasi-n-a, ses-t-in.

interfiks - latin so'zi bolip, «arası, ortasına bekitilgen» degen ma'nidegi ha'm tu'birdin' arasında keletug'in element: duovit.

ishki jasaliw - bir so'z shaqabinan sol so'z so'z shaqabına ta'n jan'a tiykar jasaytug'in usil. Ma'selen, -shı// -shı morfemasi atlıqtan atlıq jasaydi: baliq - baliqshı, su'wret - su'wretshı; -stan affiksi de atlıqtan atlıq jasaydi: qaraqalpaq - Qaraqalpaqstan, o'zbek - O'zbekstan; -sha/-she morfemasi ra'wishten ra'wish jasaydi: bu'gin - bu'ginshe, biyil - biyilsha ha'm t.b.

Jay tiykar - tek bir morfemag'a iye so'zdin' bo'legi: *terek-lik, bala-sha, jil-awıq*.

Jilisiw qubılısı - geyde so'zlerdin' quramındag'i morfemalardin' ajraliw shegarası da waqıtlar o'tiwi menen o'zgerislerge ushirap, yag'niy ondag'i bir morfemanın' ayırım elementi ekinshi morfemag'a o'tip ketiw qubılısı: *olar, bular - o-lar, bu-lar*.

Jilisiw yamasa qayta bo'liniw qubılısı - morfemalar shegarasında qabatlasqan seslerdin' bir morfemadan ekinshi morfemag'a o'tip ketip, qayta bo'liniwi yamasa so'zlerdin' rawajlanıwında olardin' quramındag'i morfemalardin' ajraliw shegarasının' o'zgeriw qubılısı: *dos, do'st - dos-tı*.

Ko'mekshı morfemu - so'z jasaw, forma jasaw, so'z o'zgeritiw siyaqlı grammatikalıq xızmetlerdi atqaratug'in morfemalar: *baliq-shı-lar-g'a*

Morf ren'klert - morfemalardin' bir neshe ko'rınisi: -ma// -me morfının' -ba, -be, -pa, -pe siyaqlı ko'rınisi bar.

Morf - so'zdin' en' kishi ma'nilik bo'legi, «morfa» degen grekshe so'zden aling'an, forma degendi an'latatug'in, 1947-jil amerikalı lingvist Xokket ta'repinen usinil'gan termin.

Morfema - morfemikanın' tiykarg'i birligi, rus-polyak ilimpazı Boduen de Kurtone ilimge alıp kirgen atama ha'm tu'sinik.

Morfema - seston keyin turatug'in semantika-morfologiyalıq birlik bolıp, grekshe so'zden alınıp, «forma» degen tu'sinikti an'latatug'in termin.

Morfemika - h'a'zirgi qaraqalpaq tilinin' morfemalıq qurılısı, *morfema tu'sinigi, morfemalardin' tu'rleri, morfemalar*

arasidagi semantika-strukturaliq qatnaslar, so'zlardın ma'nili bo'lekleri bolgan morfemalardi, morfemalar qurılısidagi tariyxıy o'zgerisler, so'zlardın morfemaliq qurılısın izertleytug'in ilim.

Morfın variantları - forması ha'm seslik qurılısı jag'ınan o'zgerislerge ushrag'an morflar. Misali: Ek tu'bir morfemasına dawıshı sestın baslang'an qosımta qosilg'anda tu'birdegi u'nsız k dawıssız u'ni g dawıssızına aylanadı: ek - egin. Ko'mekshi morfemalarda da usınday seslik o'zgerisler ushrasadı. Misali: doslıq - doslıg'ı, ku'ndelik - ku'ndeligi ha'm t.b.

Nol forma arqalı bildirilgen grammatikalıq ma'ni arnawlı ko'rsetkishı bolmay-aq ga'pte qollanılg'an so'zdın grammatikalıq ma'nisi: bala, aq, tez ha'm t.b.

O'nimli morfemalar - tilde belgili so'zler toparın jasawshı yamasa so'zdın grammatikalıq formaların jasawda ken'nen qollanılatug'in ha'm ko'plegen so'zlerge jalg'ana beretug'in morfemalar: atlıq jasawshı -shı// -shı: duwtarshı, moynaqshı ha'm t.b.

O'nimsız morfemalar - bir so'zge yamasa ju'da' az mug'dardagi so'zler toparına jalg'anatug'in morfemalar: qanxor, tu'simpaz ha'm t.b.

Omonim affiks morfemalar (omomorfemalar) - seslik du'zilisi birdey, al ma'nileri hasqa-basqa morfemalar: -ma/ -me, -ba/ -be, -pa/ -pe affiksi feyilden atlıq (*alma, tartpa, qurma*), feyilden kelbetlik (*oyma (jag'a), qurama (el), ezbe (adam)*), feyildin' bolımsız tu'rın (*aytpa, kelime, barma*).

Postfiks -so'z o'zgerıtwshı affikslerden son' jalg'ang'an so'z jasawshı affiks: u'ydegi, qaladag'ı, qaharmanlırsha so'zlerindegi -gi, -gı, -sha affiksleri.

Prefiks - latin so'zi bolıp, «aldına hekitilgen» degen ma'nidegi ha'm tu'birdin' basında jumsalatug'in affiks: *biyma'lim, namaquq, na'ka's*.

Qospa tiykar - eki yamasa onnan da ko'p tu'bir morfemag'a iye so'zdın bo'legi: biraq, paxmet, atqulaqtan, bala-shag'ani, AQSh tın. Qospa tiykarlarga bırıkken so'zler, jup so'zler, qısqarg'an qospa so'zler, ta'kirar so'zler misal boladı.

Sin'isiw qubilisi - burin morfemalarg'a ajralatug'in so'zlerdin' endi ajralmaytug'in bir tu'bir morfemag'a aylanıwı: *ko'z, ko'r - ko', semip, semiz - semi, uzaq, uzay - uza, jay, jaz - ja*. Sin'isiw qubilisi birikken so'zlerde ko'birek ushırasadı: shugara {shek ara}, bilezik (bilek ju'zik), Moynaq (moynı aq), Xalqabad (xalqı abad), seksen (segiz on), *bu'gin (bul ku'n), so'ytıp (solay etip)*, ha'm t.b.

Sinonim affiks morfemalar - seslik du'zilisi boyınsha ha'r qıylı, ma'nileri boyınsha bir-birine jaqın so'z jasawshı, forma jasawshı ha'm so'z o'zgeriwshi affiks morfemalar. Ma'selen, kelbetlik jasawshı -g'ır/-gir -qır/-kir affiksi menen -g'ish/-gish, -qışh/-kish affiksleri sinonim boladı: *bilgir - bilgish, tapqır - tapqış* h.t.b.

Sırtqı jasalıw - bir so'z shaqabman ekinshı so'z shaqabına ta'n jan'a so'zlerdi jasaytug'in usıl. Bul qaraqalpaq tilindegi ko'pshilik so'z jasawshı morfemalarg'a ta'n qa'siyet. Ma'selen, *ushqır* (feyilden kelbetlik), *serppeli* (feyilden kelbetlik), *tezlet* (ra'wishten feyil), *qaraqalpaqsha* (atlıqtan ra'wish) ha'm t.b.

So'z jasaw bazası - bul do'rendi so'zdin' materiallıq tiykari, onı jasawshı, do'retiwshi tiykar: *wa'siyat+nama, awıl+lıq*. Qaraqalpaq tilinde so'z jasaw bazası xızmetinde so'z, so'zdin' tiykari, birneshe so'zlerdin' yanasa tiykarlardın' dizbekleri qollanıladı.

So'z jasaw formantı - do'rendi so'zdin' jasalıwına sebershi qural: *bala+lıq, rus+sha*. Qaraqalpaq tilinde so'z jasaw formantı xızmetin suffiksler, postfiksler, al geyde ayırım forma jasawshı morfemalar atqaradı.

So'z jasaw ma'nisi - do'rendi so'zdin' do'retiwshi so'zge semantikalıq qatnasın an'latıp, do'rendi so'zde ha'r qıylı til quralları arqalı bildiriletug'in ma'ni.

So'z jasawshı morfemalar - jan'a leksikalıq ma'nidegi so'zlerdi jasaytug'in so'z grammatikalıq emes morfemalar. Qaraqalpaq tilinde atlıqlardın' {-shı, -shi, -shılıq, -shilik ha'm t.b.}, kelbetliklerdin' {-lı, -lı, -sız, -siz, biy, -pa}, ra'wishlerdin' {-sha, -she, -lay, -ley}, feyillerdin' {-la, -lc, -las, -les) so'z jasawshı morfemaları bar.

So'zdin' tiykari - so'zdin' tiykarı leksikalıq ma'nisin bildiretug'in bo'legi, yag'nıy so'zdin' o'zgeriwshi morfemalardı alıp taslag'annan keyin qalg'an bo'legi: *oqıwshı-lardın', rayondag'ı-larg'a* ha'm t.b.

So'zdin' tiykari - sol so'zdin' tiykarg'i leksikalıq ma'nistin bildiretug'in bo'legi. yag'niy so'zdin' o'zgeriwshi morfemalardı alıp taslag'annan keyin qalg'an bo'legi: *oqıwshı-lardin'*, *rayondag'i-larg'a* ha'm t.b.

So'z jasaw tiykari - jan'a leksikalıq ma'nige iye so'zlerdin' jasaliwına sebepshi bolg'an tiykar: baliqshı so'zinde baliq so'zi jan'a so'z jasaw tiykar.

So'z o'zgeriwshi morfemalar - o'zgeretug'in so'z shaqaplarına ta'n bolıp, atlıq ha'm feyilge jalg'anıp, onı ga'p ishindegi yamasa so'z dizbegindegi basqa so'zler menen grammatikalıq baylanısqa tu'siretug'in morfemalar. Qaraqalpaq tilinde tartım, ko'plik, betlik, seplik jalg'awları ha'm atlıqtın' subiektiv baha beriwshi formaları, kelbetlik ha'm ra'wishtin' da'reje formaları, ha'reket atı feyili, kelbetlik feyil ha'm hal feyillerdin' formaları jatadı. So'z o'zgeriwshi morfemalar ayırım miynetlerde so'z tu'rlewshi ataması menen de ataladı.

So'zdin' grammatikalıq forması - bul onın' grammatikalıq ma'nisi.

So'zdin' leksikalıq ma'nisi - ha'r bir ma'nili so'zdin' belgili bir tu'sinikti an'latatug'in konkret ma'nisi.

So'zdin' leksikalıq ma'nisi - onın' tiykari, so'zdi basqa so'zlerden ayırıp turatug'in reestrlik so'zlik ma'nisi.

Suffiks - tu'bir morfemag'a tikkeley jalg'ang'an so'z jasawshı affiks: *baliqshı, aqılı, qaraqalpaqsha, birlе siyaqlı so'zlerde -shı, -lı, -sha, -le* morfemaları suffiks xızmetin atqarıp tur.

Tiykar - so'z jasaw yamasa forma jasawg'a sebepshi bolg'an, leksikalıq ma'ni an'latiwshı so'z bo'legi: *baliqshılıq so'zinin'* jasaliwı ushın tiykar - *baliqshı so'zi*, al *baliqshı so'zinin'* jasaliwı ushın tiykar - *baliq*.

Tsirkumfiks - latin so'zi bolıp, «do'geregine bекitilgen» degen ma'nidegi ha'm tu'birdin' eki ta'repinde keletug'in morfemalar: *mektep - ma-ktab-ta*.

Tu'bir morfema - so'zdin' tu'p leksikalıq ma'nisin bildiriwshi bo'lek: *kekselik, zeyinli, qaraqalpaqsha, baliq-shı-lıq, bala-lar, ar-sız-lıq, bil-lm-len-dir-iw* ha'm t.b.

Tu'bir so'z - tu'birles so'zlerdin' ortaқ bo'legi boladı: *quw, quw-g'in, quw-g'm-shı*.

PAYDALANILG'AN A'DEBIYATLAR

1. Бекбергенов А., Пахратдинов Қ. Тил билими терминлари сөзлиги. Нокис, 1997.
2. Dawletov A., Dawletov M., Qudaybergenov M. Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiy tili. Morfemika. Morfonologiya. So'z jasaluv. Morfologiya. No'kis, 2010
3. Ҳазирги қарақалпақ тилиниң грамматикасы (Сөз жасалыў хәм морфология). Нокис, 1994.
4. Jamolxonov N. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent, 2005
5. Мейрманкулова Т. Билим бериўдеги инновациялык технологиялар. Алматы, 2005.
6. Ўзбек тили грамматикаси. I. Морфология. Тошкент, 1975.
7. Oraxanov N.A., Isaeva J.T., Suleeva G.S. Qazaq tili {so'z jasam, morfologiya). Almaty, 2004.
8. Қудайбергенов М. Қарақалпақ тилиниң морфемикаси. Нокис, «Қарақалпақстан», 2001.
9. Қудайбергенов М. Қарақалпақ тилиниң морфонологиясы. Тошкент, «Зар калам», 2006.
10. Лопатин В.В. Русская словообразовательная морфемика. М., «Наука» 1977.
11. Мергенбаев Е. Түркий тиллерде соз өзгертиў системасы. Нокис, «Билим», 1994.
12. Нажимов А. Декорреляция процесси хәм оның сөз жасаўға катнасы // Қарақалпақстан мугаллими, 1994, №1, 10-11-бет
13. Тожиєв Е. Ўзбек тили морфемикаси. Тошкент, 1992.
14. Хожиев А. Ҳазирги ўзбек тилида форма ясалиши. Тошкент, «Ўқитувчи», 1990.

MAZMUNI

So'zlerdin' morfemaliq qurilisi	3
Morfemalardin' tu'rleri	6
Ko'mekshi morfemalardin' tu'rleri	8
Ko'mekshi morfemalardin' xizmetleri	10
Morfemalar arasindag'i qatnaslar	15
Co'zdin' tiykari	19
So'zlerdin' morfemaliq qurilisindag'i tariyxiy o'zgerisler	23
Morfemaliq tallaw ta'rtibi	25
Kesteler	36
Morfemika boyinsha glossariy	44
Paydalanilg'an a' debyatlar	50

Qaraqalpaq tilindeki so'zlerdin' morfemaliq qurılısı. Oqıw qollanba. – Tashkent, "BAYOZ", 2015, 52 bet.

ISBN-978-9943-4422-8-3

UO'K: 811.512.121

BBK: 81.20'zb-6K-4

G. S. PATULLAEVA

QARAQALPAQ TILINDEGI SO'ZLERDIN' MORFEMALIQ QURILISI

(oqıw qollanba)

Redaktor	Oydin Ametova
Texnik muharrir	Shohruh Botirov
Dizayner	Bahodir To'xliyev

Baspa litsenziyasi: AI №234 11.02.2013.

Basıwıg'a ruxsat etildi: 02.06.2015.

Qag'az ko'lemi 60 X 84 1/16. 1000 nusqa.

Buyırtpa 17. Kelisilgen bahada.

«BAYOZ» haspasi: 100100, Tashkent, Yusuf Hos Hojib ko'shesi, 103